

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

60. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2013/08

Tartalom

Ajánló

FONYÓ Istvánné: **Merjünk tanulni a versenyszférától!**

Cikkek

VIRÁGOS Márta: A magyar felsőoktatási könyvtárak helyzetes és jövője	323
SÁRPÁTKI Ádám: Könyvtáros szakmai sztereotípiák és azok PR-vonatkozásai	331
BÉNYEI Miklós: Az informatikus könyvtáros szak fejlődésének három állomása	346

Beszámolók • Szemlék • Referárumok

Logisztikai döntések – fókuszban a disztribúció. Egy multimédiás, interaktív szakkönyv bemutatása (Ism.: Gelei Anna)	352
LYNCH Clifford: E-könyvek 2013-ban. Betartott és megszegett ígéretek, fausti alkuk (Ref.: Koltay Tibor)	355
RUMINAEK, Michael: Adatbázis-alapú webhelyek archiválása és rekonstruálása (Ref.: Drótos László)	358
LEISS, Caroline: Hívjon minket videotelefonon! Virtuális tájékoztatási szolgáltatások a Müncheneri Műszaki Egyetem Könyvtárában (Ref.: Némethné Szivi Zsófia)	361
Kitüntetések 2013. augusztus 20. alkalmából	363

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 60 • 2013/08

Summaries

VIRÁGOS, M.: State of the art and future of Hungarian academic libraries 323

Owing to well-known external – economic, social, and technological – causes, the institutional environment of libraries has recently undergone considerable changes. This shift in external conditions has obviously entailed changes in the expectations of users. While they tend to be confronted with an array of new tasks within their respective institutions, the libraries serving higher education have since 2000 supported an increasingly growing student population against the background of decreasing resources. Are libraries in a position to meet these new challenges? What sort of paradigm changes should higher education libraries implement to measure up to their already achieved significance and position, and to fulfil their tasks in their respective institutions and within the library system in Hungary?

SÁRPÁTKI, Á.: Librarian stereotypes and their PR implications 331

Just like most professions, librarians and information specialists have got their own stereotypes as well. Whether these stereotypes are positive or negative, it is undeniable that libraries, librarians and stereotypes do coexist. The article examines how the stereotypes of male and female librarians have been changing during the 20th century in movies and literature. The respective research led to the conclusion that librarian stereotypes are present in the mind of today's Hungarian society, and that most are based on preconceptions, as is the nature of all stereotypes. Most of these false thoughts depict librarians as dusty, bun-headed spinsters, whose most commonly used expression is: 'Shh!' The article also discusses what public relations and librarians themselves could do to destroy the aforementioned generalisations, and mentions some foreign and Hungarian attempts in this matter. The author genuinely believes that it is the librarians' task to act and try to change their image to reflect who they really are. Good image is im-

portant because users should know what librarians are capable of, as this would ensure the future and development of the library and information profession.

BÉNYEI, M.: Three stages in the development of the 'Library and Information Science' major 346

The *Library and Information Science* (LIS) major was established at the Kossuth Lajos University in Debrecen, Hungary in 1989. This initiative was unprecedented in the history of education for librarianship in Hungary. The foundation of this major was primarily urged by university leaders who were scientists themselves. At the start, the LIS major belonged to the Faculty of Science, to be more precise, to its Institute of Mathematics and Informatics. Later, in 2004, it became the part of the Faculty of Informatics organized at that time. The major's information technological orientation following international trends has caused a surprise in certain professional circles. The LIS teachers' and students' efforts have, however, soon justified the existence of this branch of studies. It was a considerable recognition that the decree on qualification has specified in 2001 that the relevant major should be named 'Library and Information Science' in all higher educational institutions, and the content criteria of education have been adjusted accordingly. Applying the development concept 'Joining the European Higher Educational Region' in Hungary the educational policy intended to subordinate the LIS major to the subject 'Hungarian language and literature', thus eliminating its independent status. In the end, because of the resistance of professional bodies and LIS institutions, the LIS major has remained independent, with a direct input both at the BA and MA levels (from 2006 and from 2009 resp.), as is the case with doctoral (PhD) education. As a local achievement, the Faculty of Informatics at the University of Debrecen has founded in 2008 – with a delay of 20 years – an independent Department of Library Informatics.

Virágos Márta

A magyar felsőoktatási könyvtárak helyzete és jövője

Napjainkra a könyvtárak intézményi körülményei jelentősen átalakultak, jól ismert külső – gazdasági, társadalmi és technológiai – körülmények hatására. A körülmények változása értelemszerűen magával hozta az elvárási rendszer változását is. Meg tud-e felelni a könyvtár az új kihívásoknak? Milyen paradigmaváltást kell végrehajtani a felsőoktatási könyvtárakban ahhoz, hogy kivívott jelentőségüknek/helyüknek megfelelően teljesítsék feladataikat intézményükben és a magyar könyvtári rendszerben.

A magyar felsőoktatás helyzete

A magyar felsőoktatásban az elmúlt esztendőben 68 felsőoktatási intézményben (ebből 29 állami, 25 egyházi és 14 alapítványi) folyik a képzés. A hallgatói létszámokban 2005-ig tartó növekedés után 2010-ig jelentős arányú visszaesés következett be, majd ez a csökkenés kisebb mértékűvé vált. A 400 ezres csúcstról a felsőoktatásban tanulók száma az utóbbi két évben 360 ezerre esett vissza. A nagy állami egyetemeken tanul a hallgatók döntő többsége, így elsősorban a kisebb intézmények esetében érdemes kitérési lehetőségként a profilváltást számításba venni. A demográfiai csökkenésből adódó tanulói veszteséget pedig nagyobb létszámú külföldi hallgatóság vonzásával kívánatos ellensúlyozni – mint ahogy erre több követni való példát találunk.

A felsőoktatás finanszírozásában 2010 és 2011 a stabilitást, míg 2012 az állami költségvetési támogatás csökkentését, a finanszírozási alapelvek tisztázatlanságát és jelentős év végi elvonást hozott. Ettől a tendenciától eltérően az Európai Unió számos dokumentumban fogalmazta meg azt az alapvetését, hogy a képzésbe, a kutatásba és az innovációba történő befektetés azon kevesek egyike, amely nem értéktelenedik el, és hosszú távon a társadalom számára jelentős hasznot hoz.

Az egyetemi könyvtárakban érvényesülő megatrendek az elmúlt 15 évben

Az 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről elfogadásával pozitív módon változott meg a könyvtárak szerepe:

- 1) a kormányprogramban nevesítve szerepel a könyvtár mint a tudásalapú társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató könyvtár,
- 2) a könyvtári törvény következtében központi támogatási források kerültek a rendszerbe,
- 3) a törvényt követő jogi szabályozások új lehetőségeket adtak a könyvtárak fejlesztésének (telematika) és a könyvtárosok továbbképzésének,
- 4) a törvény ellátó rendszerben gondolkodik (ODR létrehozása).

Jelentős világbanki és európai uniós pályázatok megszerzése

A felsőoktatási könyvtárak az 1990-es évek második felétől alakították ki integrált katalógusaikat és a következő években rendelkezésre álló támogatásokból jelentős mértékben dolgozták fel hagyományos katalógusaikat és töltötték be állományukat a MOKKA adatbázisba, hogy gyűjteményeik elérhetőek legyenek az országos közös katalógusban. Az addig szórványosan és egyéni kezdeményezések formájában elindult első digitalizálási törekvések központi törekvéssé váltak. A Magyar Digitális Képkönyvtár 2008–2009-ben az Országos Széchényi Könyvtár irányításával és 48 könyvtár összefogásával jött létre.

A meghirdetett TÁMOP pályázatok keretében több egyetemi könyvtár vállalt fel országos feladatot, így a MOKKA közös katalógus fejlesztésével párhuzamosan az ODR szolgáltatás átalakítása is megvalósult. A MATARKA–EPA–HUMANUS együttműködés kiterjesztésével a magyar nyelvű folyóiratcikkek digitális archívuma jött létre. A szerzői jog által védett elektronikus dokumentumok máso-

latküldő szolgáltatásának bevezetéséhez pedig szükség volt egy átfogó koncepció kidolgozására.

Bővülő elektronikus információforrások

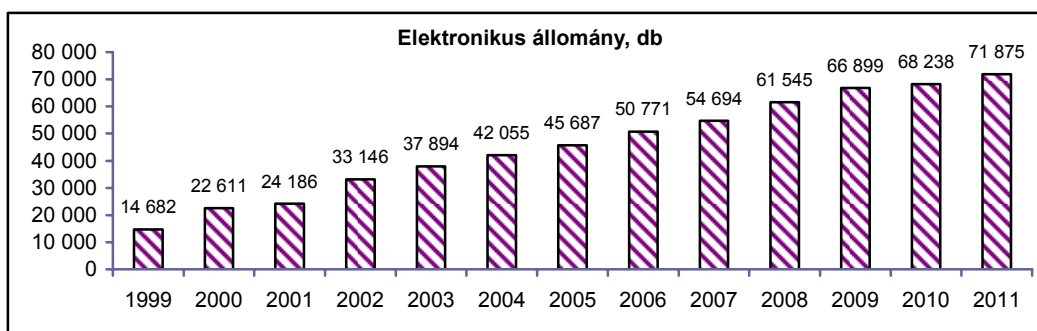
Az egyetemi könyvtárak az elmúlt 15 évben tudatosan törekedtek az elektronikusan elérhető folyóiratok és adatbázisok körének bővítésére. Tették mindezt erőforrásaik összevonásával, számos konzorciumot alakítva (Web of Science, Springer, Belstein, Biological Abstract stb. közös előfizetésére). Ezt a törekvést intézményesítette később az OTKA könyvtár-támogatási és a 2001-ben létrehozott *Oktatási Minisztérium Elektronikus Információ Szolgáltatási (EISZ)* programja, mely mára az egyetlen központosan finanszírozott projekt maradt. Az EISZ keretében a felsőoktatási intézmények és az akadémiai szféra kutatói több mint 37 000 teljes szövegű tudományos folyóirathoz férnek hozzá az előfizetett adatbázisokban (1. ábra).

Növekvő használói létszám

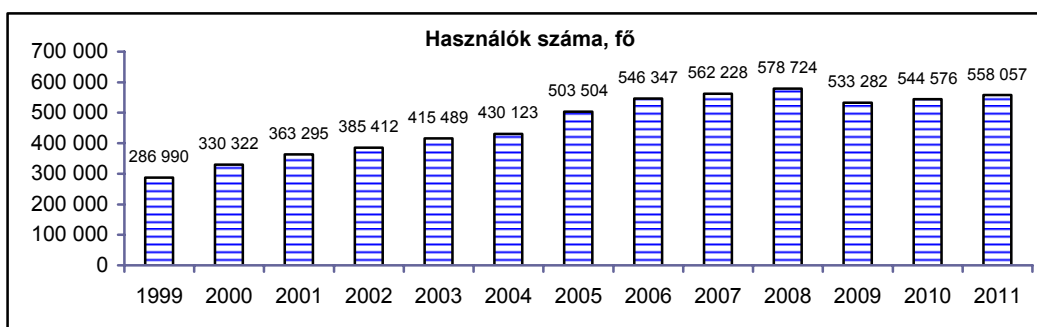
A felsőoktatás könyvtárai 2000-től az állandóan növekvő hallgatói létszámmal szembesültek (2.

ábra). A csökkenő magyar hallgatói arányt pedig sok intézményben ellensúlyozták az egyre nagyobb számban felvett külföldi hallgatók. A könyvtárak népszerűsége sem csökkent, csak a felhasználói szokások alakultak át. Az országos statisztikát elemezve látszik, hogy az egyetemi könyvtárakban emelkedés történt a személyes használatban (ami nyilvánvalóan az internethasználat intenzitásának is köszönhető), csak minimális a csökkenés a kölcsönzésekben, és jelentős az emelkedés a távhasználat esetében.

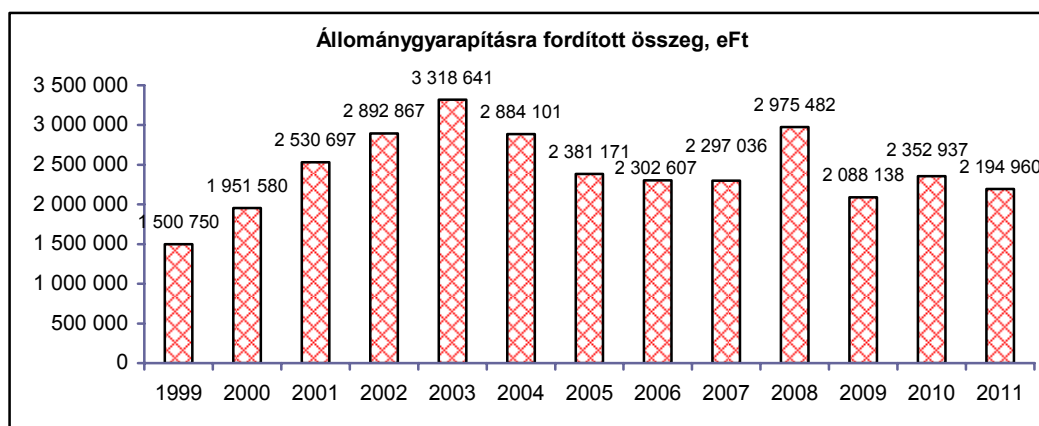
Általános tendenciaként fogalmazhatjuk meg, hogy a felsőoktatási könyvtárakban a könyvtárosok munkaterhelése jelentősen emelkedett, nőtt az idegen nyelvű szolgáltatások iránti igény. Ezt a helyzetet még nehezítette az a tény, hogy a legtöbb könyvtárban folyamatos létszámleépítés zajlott. További negatív jelenség, hogy a jelentős felhasználói kör dokumentumellátására sehol nem lett biztosítva megfelelő dokumentumbeszerzési keret, sőt a folyamatosan emelkedő folyóiratárak az állománygyarapítás színvonalának eséséhez vezetett. Ezt a negatív folyamatot mutatja be a 3. ábra.

1. ábra **Elektronikus folyóiratok, adatbázisok száma a felsőoktatási könyvtárakban**
A „Magyarországi könyvtárak statisztikai adatai. OSZK Könyvtári Intézet” adatai alapján

2. ábra **Használói létszám alakulása a felsőoktatási könyvtárakban**
A „Magyarországi könyvtárak statisztikai adatai. OSZK Könyvtári Intézet” adatai alapján

3. ábra **A felsőoktatási könyvtárak állománygyarapításának finanszírozása az elmúlt bő tíz évben**
A „Magyarországi könyvtárak statisztikai adatai. OSZK Könyvtári Intézet” adatai alapján

Aktív részvétel az ODR-ben

Az 54 szolgáltató könyvtárból 24 az egyetemi könyvtárak száma. A felsőoktatási könyvtárak jelentős gyűjteményük révén a szolgáltatás gerincét képezik. Az alábbi statisztika jól érzékelteti azt a tényt, hogy ez a könyvtári kör gyűjteményeivel igen jelentősen kivette/kiveszi részét az országos könyvtárközi szolgáltatásból (1. táblázat).

1. táblázat

Könyvtárak száma: 2010–2011

	Egyetemi könyvtárak	Központi szakkönyvtárak	Köz-könyvtárak	Összesen
2010	34 060	18 621	38 771	91 452
2011	32 663	17 549	38 293	88 505

Az országos statisztikát elemezve az is kiderül, hogy a felsőoktatási könyvtárak az EISZ programban hozzáférhetővé vált óriási számú teljes szövegű folyóirat révén jóval kevesebb könyvtárközi kérést indítanak az utóbbi években (4. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy bár szinte mindenhol csökkent a dokumentumbeszerzési keret, az oktatók a tudományos kutatáshoz szükséges információforrásokhoz hozzá tudnak férni.

Szerepvállalás az intézményi tudásmenedzsmentben

A felsőoktatási könyvtárak felismerték, hogy fontos szerepet tudnak betölteni az intézményben keletkezett tudás feltérképezésében és számbavételében. Az intézmények versenyképességének

egyik fontos fokmérője a megjelent publikációk száma és ezek tudományometriai mutatói.

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma 2008-ban megalakította a *HUNOR (Hungarian Open Repositories)* konzorciumot, melynek nemcsak egyetemek és a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára* a tagjai, de főiskolák és kutatóintézetek is társultak.

A HUNOR tagjai a magyar tudomány hazai és nemzetközi elismerésének javítását a tudományos eredmények hatékony disszeminációjával kívánják elérni, nevezetesen nyílt elérésű repozitóriumok országos infrastrukturális hálózatának kialakításával, módszertani központ létrehozásával, a külföldi know-how hasznosításával, továbbá nemzetközi szabványok alkalmazásával, a tudományos kommunikáció komplementer csatornáinak meghonosításával és nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítésével. 2009. január 1-jével a HUNOR csatlakozott a *DART Europe*-hoz (elektronikus disszertációk közös európai platformja). Szintén 2009-ben négy intézmény (Magyar Tudományos Akadémia, Corvinus Egyetem, Debreceni Egyetem és a Miskolci Egyetem) teljes körű tagja lett a *Nyílt Hozáférésű Repozitóriumok Szövetségének (Coalition of Open Access Repositories)*. A COAR a repozitóriumi kezdeményezések és hálózatok új, gyorsan növekvő szervezete, több mint 100 intézmény képviselőjét fogja össze világszerte (Európa, Ázsia, Latin-Amerika, USA, Kanada), és elősegíti a kutatási eredmények nagyobb láthatóságát az open access repozitóriumok globális hálózatán keresztül.

Sorrend	Szolgáltató	Teljesített kérés	Az összes kérésből (34.738)
1.	DE Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK). Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtár	2990	8,6%
2.	Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár	2408	6,9%
3.	Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára	2245	6,5%
4.	DE Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK). Kenézy Élettudományi Könyvtára	2081	6%
5.	Méliusz Juhász Péter Könyvtár	1964	5,7%
...	
12.	DE Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK). Társadalomtudományi Könyvtár	778	2,2%

4. ábra Az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerben legtöbbet teljesítő könyvtárak
Az „ODR statisztikai modul”-ja alapján

Az európai felsőoktatás versenyképessége, az EU új felsőoktatási stratégiája

A Bologna-folyamat célja az európai felsőoktatás ésszerű harmonizációja volt. A *Bolognai Nyilatkozatot* aláíró országok önként vállalták, hogy felsőoktatási politikájukat összehangolják a közösen megfogalmazott célok elérése érdekében. Így a folyamat eredményeképpen az egyes országok felsőoktatási rendszerei az *Európai Felsőoktatási Térség* részeivé válhatnak. A legfontosabb prioritások a következők:

- A tömeges felsőoktatás lépcsős szerkezetű átalakítása, tartalmi összehangolása.
- A hallgatói mobilitás megteremtése.
- Az EU által megfogalmazott kulcskompetenciák fejlesztése.
- Undergraduate-graduate szerkezetű lépcsős képzés kialakítása, amely mérsékli a korai szakosodás veszélyét, lehetővé teszi a tanulmányok megszakítását és későbbi folytatását.
- Harmonizált minőségbiztosítási rendszerek hálózatának létrehozása, amelyek garantálják az egyes tagországokban kiadott diplomák mögötti tudás összemérhetőségét.
- Az európai érdekek és értékek megjelenítése a felsőoktatásban.

Új kihívások a felsőoktatásban

Az Európai Unió által elfogadott „Horizont 2020” keretprogram három olyan egymástól elkülönülő, ugyanakkor egymást kölcsönösen erősítő prioritás-

ra összpontosítja az erőforrásokat, amelyek esetében az Unió egyértelműen képes hozzáadott értéket teremteni.

Kiváló tudomány

Európa hosszú távú versenyképességének garantálásához növelni kell Európa tudományos alapjainak kiválóságát, és biztosítani kell a világszínvonalú kutatás folyamatos rendelkezésre állását. A keretprogramnak ez a része támogatja a legjobb ötleteket, egyengeti a tehetségek útját Európán belül, biztosítja a kutatók számára a legfontosabb kutatási infrastruktúrákhoz való hozzáférést, és vonzóvá teszi Európát a világ legjobb kutatói előtt.

Ipari vezető szerep

Európának vonzóbbá kell válnia a kutatás és az innováció finanszírozása számára, és ennek érdekében segítenie kell azokat a tevékenységeket, amelyeket az üzleti élet fontosnak tart.

Társadalmi kihívások

A keretprogramnak ez a része a kutatástól a piacig a teljes folyamatra kiterjed, és az eddigieknél jobban koncentrálni az innovációval kapcsolatos tevékenységekre.

A magyar felsőoktatás versenyképességének fokmérője a nemzetközi tudáspiacon történő pozíciószerezés és tartós helytállás képessége valamint az oktatási piacon (belföldi és külföldi) a hallgatókért

való versengésben való sikeres szereplés lehet. A versenyképességet befolyásoló tényezők közül a legfontosabbak:

- a felsőoktatási input minősége (a hazai középfokú oktatás színvonala, a belépő külföldi hallgatók felkészültsége, tehetsége),
- a felsőoktatás finanszírozása,
- az oktatás színvonala, minősége, az oktatási és tanulási technológiák fejlettsége,
- az oktatógárda felkészültsége (elméleti tudás, gyakorlati tapasztalatok, nyelvtudás).

Az egyetemi könyvtárak helye és új feladatai a rendszerben

A tudás megszerzésének és menedzselésének elsőrendű színterei az egyetemek és könyvtáraik. A könyvtári tevékenység mint az egyik fontosabb központi szolgáltatás, az intézmény kiemelt stratégiai területe. Miután az egyetemek versenyhelyzetbe kerülnek, egyre fontosabbá válik piacképességük. Jövendő és már meglévő hallgatóiknak azt kell bizonyítaniuk, hogy az itt tanulók sikeres oktatásban vettek részt, diplomájuk kelendő lesz a munkaerőpiacon. Az egyetemek gazdálkodó egységből szolgáltató intézménnyé kell, hogy váljanak. Ennek érdekében minden területen innovatív megoldások alkalmazására törekcsenek:

- rendszerek, kollaboratív tanulási módok);
- oktatási/oktatói szerep változása: nagyobb hallgatói interaktivitás ösztönzése, a tudásanyag átadása mellett a kritikus gondolkodás, kutatásmódszertani ismeretek fejlesztése;
- a „nyitott tudomány” filozófiájának terjedése jelentősen megnövekedett a technológia szerepe az oktatásban (mobil eszközök, e-tanulási publikációkhoz, tudományos adatokhoz való nyílt hozzáférés biztosítása, új publikálási platformok kialakítása).

A felsőoktatási könyvtárak megváltozott szerepe

Az információs paradigmaváltás kihívásait és következményeit a legerőteljesebben tapasztaló felsőoktatási könyvtár feladatainak minőségi ellátása érdekében a következő trendekkel számol:

- a tömeges felsőoktatás átalakításával, a képzési struktúrák változtatásával létrejött differenciált felhasználói körrel;
- a potenciális használók teljessége tekintetében az elektronikus szolgáltatások iránti igény jelentős előretörésével, a mobil eszközök használata iránti igény térnyerésével;

- a kutatás szakirodalmi forrásainak teljességre törekvő biztosítása mellett a kutatási adatfeldolgozás és archiválás menedzselésének felvállalása kiegészülve kiadói feladatokkal;
- a felsőoktatásban résztvevők számára nyújtott közvetett (információhasználati, digitális műveltségi oktatás) és közvetlen (személyes és webalapú „az ön-könyvtárosa”) információelérési és -használati szolgáltatásokkal.

Az oktatást/képzést segítő szolgáltatások

Ezen a területen a következő feladatokat kell megoldania a könyvtáraknak:

- nagy tömegű alapképzésben részt vevő hallgatót kell ellátni szakirodalmmal, melynek jelentős része lesz multimédiás és elektronikus tankönyv, oktatási segédanyag,
- kisebb létszámú mesterképzésben részt vevő felhasználóknak kell biztosítani külföldi szakirodalmat, folyóiratokat és adatbázisokat,
- továbbra is magas színvonalon segíteni a doktorképzésben részt vevő hallgatókat,
- felvállalni az egyetem által indított szakképzések információellátását,
- fejleszteni a tanulási környezetet (önálló tanulási modulok biztosítása, e-tanulás, virtuális egyetem), valamint eleget tenni az önálló és a csoportos tanulás kettős igényének,
- megfelelő jogi környezetet teremteni az e-tananyagok használatára, kölcsönzésére (kiadókkal szerződés, biztonságos hitelesítési rendszer kialakítása),
- speciális képzésekkel és programokkal segíti az intézmény tehetséggondozási stratégiáját,
- képzési programmal támogatni az „életen át tartó tanulás” elterjesztését.

A könyvtári szolgáltatások iránti igény e folyamattal párhuzamosan változik. A hallgatók a rugalmas tanulási módokat segítő és a változatos pedagógiai stílusokhoz idomuló könyvtári szolgáltatásokat fogják elvárni.

A könyvtár/könyvtárosok aktív szerepet vállalnak az elektronikus oktatási anyagok kidolgozásában, és az interneten elérhető források feltérképezésében. A könyvtár egységes virtuális környezetbe tudja integrálni az oktatási anyagokat, a hallgatóknak kiírt feladatokat és az általa digitalizált kötelező olvasmányokat, valamint a hasznos internet-linket.

Ezzel együtt kell kialakítani a felhasználóképzés új formáit, melyek a digitális írástudás, az információs

kultúra elsajátítását, az önálló tanulmányi munkára való nevelést és a kutatómunka módszereinek megismertetését (beleértve az információkeresési technikákat és a szakirodalom kritikus értékelését) tűzik ki célul.

Az egyetemi könyvtárak számára új és igen nagy kihívásként jelentkezik az egész életen át tartó tanulás segítése. A könyvtárak óriási lehetősége abban rejlik, hogy egyrészt rendelkeznek az oktatáshoz szükséges szakirodalommal, elektronikus információforrásokkal, másrészt azzal a szellemi tőkével és kompetenciával, amely szükséges a színvonalas oktatáshoz. A könyvtárak feladata lehetne/lenne az intézményükben/régiójukban folyó különböző oktatási formák feltérképezése, ezek szervezése és az oktatásba való aktív bekapcsolódás. Az olvasói, használói kör változásával a könyvtár tradicionális szerepe is változik. Egész Európában a könyvtár szociális szerepének erősödését, az „agóra” funkció megjelenését tapasztaljuk. Így válik a könyvtár kölcsönzőhelyből, tanuló- és találkozóhelyé, internet-kávézóvá, ahol a hallgatók kényelmesen tudnak felkészülni, művelődni vagy társaságban lenni.

Kutatást támogató szolgáltatások

A kutatás-fejlesztés kiemelt egyetemi stratégiai kérdés, kiegészülve az innovációs stratégia készítésének törvényi előírásával. Az egyetemi könyvtárak szolgáltatási feladatai ezen a területen a következőkben sorolhatók fel:

- az információhoz való korlátok nélküli, szabad hozzáférés azonnali biztosítása,
- a falak nélküli virtuális könyvtár létrehozása (távoli elérés biztosítása),
- a tudomány, az oktatás, a kultúra, a gazdaság területén a hálózati együttműködés fejlesztése,
- a tartalomszolgáltatás, feldolgozás minőségének emelése,
- az elektronikus dokumentumok meglévő információs szolgáltatásokba való integrálása,
- az egyetemi tudásvagyon hozzáférhetővé tétele,
- a digitális térben való minőségi tájékoztató eszközök készítése.

Az egyetemi könyvtárak jelentős eredményeket értek már el az információforrások országos és egyetemi hálózaton történő szolgáltatásában. Ezen a területen az együttműködés is példaértékű, hiszen mind az OTKA, mind az EISZ program, vagy a kisebb konzorciális adatbázis-beszerzések évek óta jól működnek a külföldi szakirodalom biztosítása érdekében.

Kiemelt stratégiai feladatnak kell tekinteni az egyetemi könyvtárak számára a könyvtár és az egyetemi tudásvagyon digitalizálását, biztosítani a hazai és nemzetközi hozzáférhetőségét, valamint megoldani ezek archiválását is. A digitalizált vagy elektronikus formában született tudásvagyonnak a speciális könyvtárosi és szaktudományi ismeretek nyújtotta minőségi metaadatokkal történő ellátása a könyvtárak felkészültségét bizonyítja.

Az egyetemi könyvtárak forráshiány miatt még mindig nem tudták teljes katalógusállományukat konvertálni, ezt a feladatot minél hamarabb be kell fejezni és a MOKKA-ban kereshetővé tenni.

A magyar nyelvű tudományos anyagok tartalmi feltárása és rendszerben való szolgáltatása csak magyar könyvtári feladat lehet. A magyar nyelvű folyóiratok tartalmi feltárására több projekt is indult (mint például a MATARKA, HUMANUS), de a teljes tudományos palettát lefedő kezdeményezés még hiányzik. Ez nagyban hátráltatja a magyar nyelven publikáló tudósok nemzetközi láthatóságát.

Az egyetemi könyvtárak számos kreatív információszolgáltatási projektet indítottak el, például a tartalom-adatbázisok (könyvtári katalógus, digitális gyűjtemények, szakadatbázisok) „egyablakos” keresési felületének kialakítására. Ugyanígy folyamatosan törekszenek a hálózat adta együttműködési viszonyok (például a „felhők” adta lehetőségek) kiaknázására.

Az *Európai Bizottság* 2012 júliusában ajánlást fogadott el a tudományos információkhoz való hozzáférésről és azok megőrzéséről. Ebben többek között kiemeli, hogy a tudományos kutatási eredmények megőrzése közérdeket szolgál, a megőrzés pedig hagyományosan a könyvtárak felelőssége. A létrejött kutatási eredmények mennyisége óriási mértékben nő, ezért olyan mechanizmusokat és infrastruktúrákat kell létrehozni, amelyek biztosítják az eredmények hosszú távú digitális megőrzését.

Az egyetemi könyvtárak évek óta kezdeményezői és megvalósítói a tudományos dokumentumokat tartalmazó webalapú adatbázisok (egyetemi digitális tudománytárak/archívumok) létrehozásának. Ezek a digitális repozitóriumok erősítik az intézmény presztízsét a tanszékek akadémiai és kutatói eredményeinek láthatóvá tételével, és a tudományos kommunikáció erősítésével. Az országos projektként elindított MTMT adatbázis intézményi

adminisztrátori és koordinációs feladatait szintén a felsőoktatási könyvtárak végzik magas színvonalon, és harmonizálják az intézményi, valamint a nemzetközi repozitóriumokkal.

A digitális adattárak összekapcsolódnak a könyvtár által előállított egyetemi bibliográfiákkal, nagyobb nemzetközi indexelő szolgáltatásokkal, teljes szöveges folyóirat-gyűjteményekkel és így a tudományos munka mérésére válnak alkalmassá.

A könyvtárat az egyetem olyan kitüntetett szolgáltatási egységének kell tekinteni:

- amely része az akadémiai körnek azáltal, hogy gyűjteménye és szolgáltatásai elidegeníthetetlen részei az oktatás és kutatás folyamatának;
- működésével megerősíti a tudományterületek közötti szinergiákat, azáltal, hogy közvetíti a tartalmakat és információkat az intézmények, képzések, tantárgyak között, sőt maga is aktívan részt vesz ezek létrehozásában;
- támogatja azokat a képességeket, amelyek az élethosszig tartó tanuláshoz nélkülözhetetlenek: önállóság, magas fokú információs műveltség;
- mint az intézmény tudásmenedzselő szervezeti egysége építi és hozzáférhetővé teszi az egyetem publikációs teljesítményét, biztosítja a kutatói teljesítmény méréséhez szükséges tudományometriai eszközöket.

Az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának tézise

Az ország tudományos teljesítménye, a nemzetközi mércével is kiemelkedő publikációs tevékenység, a magasan képzett tudományos utánpótlást biztosító oktatási rendszer megújítása, a megfelelő szakmai kompetenciával rendelkező hallgatók képzése a könyvtárak, a könyvtári információs szolgáltatások nélkül nem lehetséges. A MAB szakindítási minimális követelményei között hangsúlyosan kap helyet a könyvtári infrastruktúra állapota és a szakkönyv-, illetve folyóirat-ellátottság. A felsőoktatási könyvtárak működtetésére semmilyen normatíva nincs jelenleg kidolgozva. Az intézményen belül a könyvtári szolgáltatások finanszírozása a belső költségvetési harcok és diplomáciai tárgyalások eredményeként alakul, nem pedig a feladatok reális számbavételén. Jelentős probléma az is, hogy a felsőoktatási könyvtárak ágazati szakmai irányítása és képviselése nem megoldott. Az intézmények vezetői a felsőoktatás átalakításában folytatott vitákban nem tekintették kiemelt területnek könyvtáraikat.

Javaslatok

1. A Digitális Tankönyvtár programja mellett szükség van a szakkönyv-/tankönyvkiadás megújítására és országos összehangolására. A magas színvonalú tankönyvek országos használata biztosítani tudja az oktatás egységes minőségi színvonalát és a könyvek gazdaságos előállítását.

Az internetes információszolgáltatások és a digitális könyvtárak fejlesztésénél fontos az interdiszciplináris tudás összeadása, az oktatók/kutatók, könyvtárosok, informatikusok, internetszolgáltatók közös projektekből való együttműködése. Ezért is fontos olyan pályázatok kiírása, amelyekben a könyvtárak is nevesítve vannak.

2. A kutatómunkát segítő és szolgáló dokumentumellátás (tudományos folyóiratok, adatbázisok) csak kiemelt országos programban (Nemzeti Fejlesztési Terv részeként) képzelhető el. Az országos koordináció révén ki lehet küszöbölni a párhuzamosságokat a folyóirat-rendelésekben és biztosítani lehet a kutatási területek számára nélkülözhetetlen adatbázisok előfizetését. Az EISZ program kibővítése és a központi költségvetésből történő teljes finanszírozása tudja biztosítani az esélyegyenlőséget a kutatók számára (az információhoz való hozzáférést nem az intézmény anyagi helyzete fogja eldönteni).
3. A felsőoktatási könyvtárak az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer legfontosabb szolgáltatói. Speciális gyűjteményük nélkülözhetetlen a rendszert igénybe vevő könyvtárak és olvasók számára. Az ODR legnagyobb felhasználói a formális és informális képzésben részt vevő középiskolások, hallgatók és oktatók/kutatók. A szolgáltató könyvtárak megfelelő szintű támogatásával a minőségi oktatást segíti elő a fenntartó. (Az ODR-támogatás 2008-ban még az egész könyvtári hálózat részére 112 mFt volt, 2010–2011-ben csak 55 mFt, így ebből az egyetemi könyvtárak szolgáltatásaikhoz viszonyítva igen kis összeget kaptak.
4. A felsőoktatási könyvtárak aktívan bekapcsolódnak a digitális tananyagok előállításába, ezek szolgáltatásába. A könyvtári szolgáltatások jelentős fejlődésen mentek keresztül, számos mobil eszköz alkalmazására került sor. A legtöbb felsőoktatási könyvtár már „tanulóköz-

pontként” működik, jóval túllépve tradicionális szerepét. A könyvtári infrastruktúra terén jelentős lemaradást tapasztalunk, fontos lenne a könyvtári számítógépes rendszerek fejlesztésére célzott pályázatok kiírása.

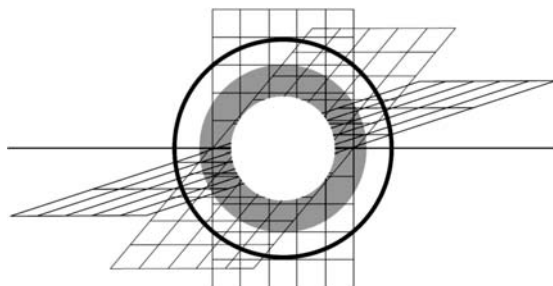
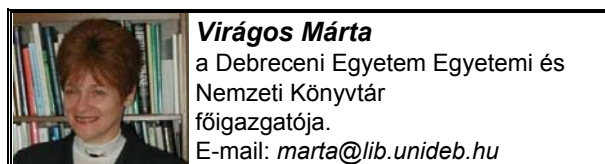
5. A felsőoktatási könyvtárak jelentős szerepet töltenek be az intézmények K+F+I tevékenységében, hiszen alapvető feladataik közé tartozik a kutatás-fejlesztés és a tudástranszfer támogatása. A könyvtárak, könyvtárosok magas szintű szakmai munkájára épül az MTMT. A program teljessé tételéhez és folyamatos fenntartásához szükség van központi támogatásra, amely biztosítja az egyes intézmények számára is a megfelelő finanszírozást.
6. A versenyhelyzet rákényszeríti az egyetemeket arra, hogy a létrejött tudást professzionálisan kezeljék. A könyvtárak rendelkezésre tudják bocsátani azokat a teljesítménymutatókat, amelyek a felsőoktatási minőség bemutatásához elengedhetetlenek: pályázatok, publikációk, idézettség, az intézményi tudományterületi tudástőke hatása a hazai és nemzetközi kutatásban. Ehhez fontos az, hogy a nagy kutatási pályázatokban legyen a könyvtárakhoz rendelt forrás a megfelelő disszeminációs tevékenységre. Ehhez kapcsolódik a „nyílt hozzáférés” elterjedésének és széles körű alkalmazásának támogatása. Szükséges lenne a kutatási pályázatokban a nyílt hozzáférésű publikációs díjak forrásának biztosítása.
7. A megújult feladatok minőségi ellátásához elengedhetetlen a könyvtárosok továbbképzésének központi forrásból történő finanszírozása illetve támogatása. A gyors technológiai változások újfajta tudást és készségeket követelnek meg.

8. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a Felsőoktatásért Felelős Államtitkársággal alakuljon ki párbeszéd és szoros együttműködés, hogy világos kép alakuljon ki a felsőoktatási könyvtárakban végzett szerteágazó feladatokról, és ennek alapján szülessen meg a megfelelő jogi környezet és egy biztos kiszámítható finanszírozási elv, amely célzottan a könyvtárakra irányul.

Irodalom

1. ACRL Research Planning and Review Committee: 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. = C & RL News, June 2012. p. 311–320.
2. KEROYD, John: The future of academic libraries. = Aslib Proceedings, 53. köt. 3. sz., 2001. p. 79–84.
3. BARAKONYI Károly: Rendszerváltás a felsőoktatásban – Bologna folyamat, modernizáció. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
4. BARAKONYI Károly: A felsőoktatás versenyképessége. = Gazdaság & Társadalom (Journal of Economy & Society), 2. köt. 1. sz. 2010. p. 3–26.
5. BRINDLEY, Lynne: Re-defining the library. = Library HiTech, 24. köt. 4. sz. 2006. p. 484–495. DOI: 10.1108/07378830610715356.
6. HRUBOS Ildikó: A 21. század egyeteme: Új társadalmi szerződés felé. = EDUCATIO, 15. köt. 4. sz. p. 665–682.

Beérkezett: 2013. VI. 5-én.

Könyvtáros szakmai sztereotípiák és azok PR-vonatkozásai

Napjainkban a könyvtáraknak is egyre fontosabb feladatukká válik a tudatos PR munka ahhoz, hogy megállják helyüket a versenytársak között, s olyan képet alakítsanak ki magukról, amely majd újra és újra bevonzza a meglévő és potenciális felhasználókat. De mi a helyzet a könyvtárosokkal? Lényeges-e a pozitív könyvtárosi imázs?

A legtöbb hivatáshoz hasonlóan a könyvtárosságot is körülleglik az általánosítások, a sztereotípiák, amelyek hol pozitív, hol pedig meglehetősen negatív képet sugallnak az adott szakma képviselőiről. Mivel általánosításokról van szó, ezek természetesen nem festenek pontos, *valódi* képet, ugyanakkor *jelentősen befolyásolják az „átlagember” véleményét, esetünkben a könyvtárosokról.* Úgy gondolom, a 21. században eljött az ideje annak, hogy a könyvtárak is elkezdjék használni a PR nyújtotta eszközöket, és olyan imázst igyekezzenek kialakítani magukról és *dolgozóikról*, amely hosszabb távon a szervezet érdekeit szolgálja.

Mielőtt azonban mindezekről szót ejtenénk, vizsgáljuk meg röviden, mit is értünk sztereotípiák alatt.

Definíció

Mindennapi életünket jelentős mértékben meghatározzák az előítéletek, noha ez valószínűleg már fel sem tűnik számunkra. Bármelyik pszichológiával kapcsolatos művet nyitjuk is ki, abban egészen bizonyosak lehetünk, hogy megtaláljuk az alábbi információt: *az előítélet lehet pozitív és negatív.* Pozitív előítéletről beszélhetünk, ha kedvező tulajdonságokkal ruházunk fel egy adott személyt vagy csoportot, például ha azt mondjuk, hogy az olaszok jól főznek. Ugyanígy pedig negatív előítélet lehet, ha azt mondjuk, hogy egy adott népcsoport tagjai egytől egyig tisztességtelenek.

A sztereotipizálás során „a csoportba tartozó bármely egyénnek hasonló jellemvonásokat tulajdonítunk attól függetlenül, hogy a valóságban mennyire különböznek a csoport tagjai egymástól.” [1] Ezeknek a jellemvonásoknak a forrása lehet bármilyen, a tömegkommunikációs eszközökön keresztül sugárzott filmekről és híradásokról kezdve egészen a pletykákig.

A sztereotípiák ugyanakkor nem minden esetben rossz, elkerülendő dolgok, hiszen a gyermekkor, a szocializálódás során fontos szerepet játszanak: segítenek csoportba sorolni az embereket, s így támpontot adhatnak a felnövekvő generációnak a világban való eligazodásra. Egy bizonyos életkor után azonban képesnek kell lennünk arra, hogy *a saját tapasztalataink alapján* és ne a megtanult módon ítéljünk meg másokat, illetve más embercsoportokat. De vigyázzunk: a pozitív sztereotípiák is járhatnak negatív hatásokkal. Gondoljunk csak el, mit érezhet az a brazil fiú, aki gyűlöli a focit, származása okán mégis elvárják tőle, hogy (jó) focista legyen?

Aronson szerint a teljes mértékben negatív sztereotipizálás általában pusztán önigazolásra szolgál, tehát arra, hogy saját kegyetlenségünkre találjunk valamiféle „racionális” magyarázatot. Mindez persze ördögi kört teremt: ha azt gondoljuk a társadalom egy rétegéről, hogy nem jár nekik alanyi jogon a megfelelő szintű oktatás, mert úgysem elég értelmesek a tanuláshoz, ezt megvonva tőlük, *valóban* előidézhetjük azt, amiről beszéltünk. Aronson ezt nevezi „önmagát beteljesítő jóslatnak”.

A helyzet az – és ez a PR miatt is fontos szempont –, hogy éppen azért, mert a sztereotípiák már a gyermekkorban kialakulnak, nagyon nehéz megváltoztatni őket, a folyamat hosszú időbe telik. Természetesen van lehetőség az újratanulásra, de az csak folyamatos munka árán érhető el, akár különböző csoportok tartós együttműködése által. [2]

Könyvtáros sztereotípiák – a kezdetek

„Egy időben a könyvtár olyan volt, mint egy múzeum, s a könyvtáros csak lézengett a dohos könyvek között, a látogatók pedig kíváncsi szemekkel

néztek az ősi kötetekre és kéziratokra. Napjainkban azonban a könyvtár iskola, a könyvtáros pedig tanár, a szó legteljesebb értelmében, és a látogató egy olvasó a könyvek között, akár egy munkásember a szerszámai között.” Így írt *Melvil Dewey* a *Library Journal* 1876-os első számában. Ekkoriban a könyvtárosság még korántsem volt annyira elnöiesedett foglalkozás, mint amilyenné a későbbiekben vált, mert a 19. században és az előtt a nők egyetemi oktatása, sőt mi több, foglalkoztatása a házimunkán és a gyermeknevelésen kívül ritka volt, mint a fehér holló.

Érdekes tehát belegondolni, hogy a szakmánkkal kapcsolatos sztereotípiák még a 20. század elején is főleg a férfi könyvtárosokról szóltak, s a nők előtt még nagyon hosszú út állt, mielőtt meghódították maguknak ezt, az akkoriban férfiak uralta szakterületet. 2012-ben íródott szakdolgozatom bővebben is foglalkozik a témával, melyet itt, helyhiány miatt, sajnos nem fejthetek ki részletesebben.

Nők a könyvtárban

Ahogy azt a későbbiekben is láthatjuk majd, a női könyvtárosokkal szemben rendkívül sok sztereotípiát él a közvélekedésben. Talán semmi nem foglalja össze sokkal jobban a velük kapcsolatos előítéleteket, mint *Norman D. Stevens* cikkének alábbi részlete, ami tulajdonképpen nem más, mint egy elképzelt könyvtári fejlődéstörténet, amelynek végén meghal a világ utolsó könyvtárosa is.

„Ott feküdt előtte annak a sztereotipikus könyvtárosnak a kiköpött mása, akiről beszédében szólt. Egy kövérkés, kerekarcú, idősödő asszony teste volt, ősz haja szoroson kontyba fogva, melyből egy sárga ceruza állt ki. Szemüvege még mindig homlokán pihent; csuklóján több befőttes gumit viselt (biztos jele, Amy tudta, egy régimódi feldolgozó, aki hozzászokott, hogy a katalóguscédulakötegekről a csuklójára húzza a gumiszalagokat, amikor a cédulakatalógussal dolgozott); és lábán egy pár kényelmes, sokat hordott teniszcipő volt. Fehér blúzt, kék gyapjúszvettert és kockás szoknyát viselt.” [3]

Férfiak a könyvtárban

Azt hiszem, napjainkban sokkal kevesebb sztereotípiát él a férfi könyvtárosokkal szemben, habár a fentebbi adatok ismeretében ez nem is meglepő. Az „erősebb nemmel” kapcsolatos általánosítások közé tartozik, hogy aki férfi, és könyvtáros lesz, az valószínűleg nőies és/vagy homoszexuális. Ezek

mellett még gyakran feltételezik, hogy férfi azért választja ezt a szakmát, mert más területen megbukott, nem elég ambiciózus, illetve zárkózott, nem érzi jól magát emberek közelében. [4] És, természetesen, szeret olvasni.

Sztereotípiák a kérdőívben

2012-ben készítettem egy felmérést mintegy 140 fő körében. A kutatás 2012. március 4-től egészen március 15-ig tartott, tehát mintegy tizenkét napig. Eredményeit azért használom itt, mert, ahogy azt korábban is írtam, a sztereotípiákat, illetve egy szakma imázsát csak hosszú idő alatt lehet megváltoztatni – ilyen tekintetben tehát a korábbi eredmények továbbra is relevánsnak tekinthetők. Módszertant tekintve a kérdőívet teljes egészében online terjesztettem, kihasználva a Facebook közösségi oldal adta lehetőségeket, és igénybe véve ismerőseim/barátaim nagylelkű segítségét is, akik a kérdőívet nem egyszer e-mailben is továbbították. A válaszokat tehát jórészt olyanoktól kaptam, akiket én magam nem ismertem személyesen.

Az eredmény 70%-ban nők, 30%-ban férfiak válaszait tartalmazza, és legnagyobb hányadban (66,4%) a 20-28 éves korosztály képviseltette magát, de a kérdőív a tizenévesektől a nyugdíjas korúakig mindenféle életkorhoz eljutott.

A kérdőív egy pontján feltettem a kérdéseket: *Van Önnek könyvtáros ismerőse? Milyen kép él Önben a könyvtárosokról?* A kitöltők 74%-a, 103 fő úgy nyilatkozott, van könyvtáros ismerőse (akár munkát, akár végzettséget tekintve).

Az alábbiakban álljanak itt azok a tulajdonságok, amelyeket a könyvtáros ismerőssel rendelkezők adtak válaszként. Ezeket legnagyobb részben változtatás nélkül közlöm:

barna vagy szürke kardigán, beszűkült, büdös, csúnya, depressziós, drága szemüvegek, egyszerű külső, elegáns, elfoglalt, elszállt, érdeklődő természet, értelmes, esetenként túlpörög és túl sok információt zúdít az olvasóra, facebookozó, fáradtak, fürge, gonosz, gyors, halk, házsártos, higgadt, hivatalos, ismeri az aktuális irodalmat, jó memóriájú, kedves, képzetlenség, keresztény, kifejezéstelen arc, kitaró, komoly, könyveket féltő, kötött részarvasos pulcsi, kreatívabbak mint a tanárok, lakkozott körmök, lekezelő, lenéző, lustaság, megbízható, miért kell nekem foglalkozni az olvasókkal, minden kérdésre tudja a választ, művelt, nő, okos, olyan kis könyvmoly, olykor morcos, öreg, pici, pontos, pökhendi, ráncos, rátarti, rébuszokban

beszélő, rendszerető, ritkán fiatal, ronda, sápadt, segítőkészség, serény, szemüveges, szép frizura, szeret olvasni, szigorú, undok, unott hangulatú, vaterázó, vékony lány garbóban és skótkockás térdig érő szoknyában és lapos cipőben, világtól elvonult, visszafogott

Itt pedig álljon egy lista azokból a tulajdonságokból, amelyeket olyanok soroltak fel, akiknek nincs könyvtáros a közvetlen környezetükben:

a könyvek ura, a titkok őrzője, borostás, csendes, egyszerű, elboldogul a számítógépes rendszerekkel, életképtelen, ért az ottani könyvtár adatbázisához, felkontyolt haj, goromba, görbe, hallgatag, idősödő, intelligens, jól öltözött, jól tájékozott, képen van, kiválasztottak, kommunikatív, külsejét kissé hanyagolja, magas, monoton, múmia, művelt (legalábbis ami a lexikális tudást illeti), nem sportmániás, nő nyugodt, okos, olvasott, pontos, poros, rejtélyesen kedves, szemüveges, szeret mellényt hordani, szervezett, szolid, szürke, tanult, többnyire barátságatlan, tud nagyjából számítógépet használni, unalmas, vékony, vézna, visszahúzódo, zárkózott, zilált, zombiként mászkál.

Azt hiszem, a felsoroltak alapján nem teljesen egyértelmű, hogy a könyvtáros ismerősök bírnak-e befolyásoló erővel vagy sem, és ha igen, akkor pozitívvá vagy negatívvá.

Ezen a ponton érdemes megemlítenünk a könyvtárlátogatás gyakoriságát, ami elég változó volt a kitöltők körében. Meglepően sokan mondták azt, hogy félévente (9%), ritkábban (9%), vagy épp soha nem járnak (9%) könyvtárba. Legtöbben (20%) havonta lépnek be könyvtár falai közé, de a

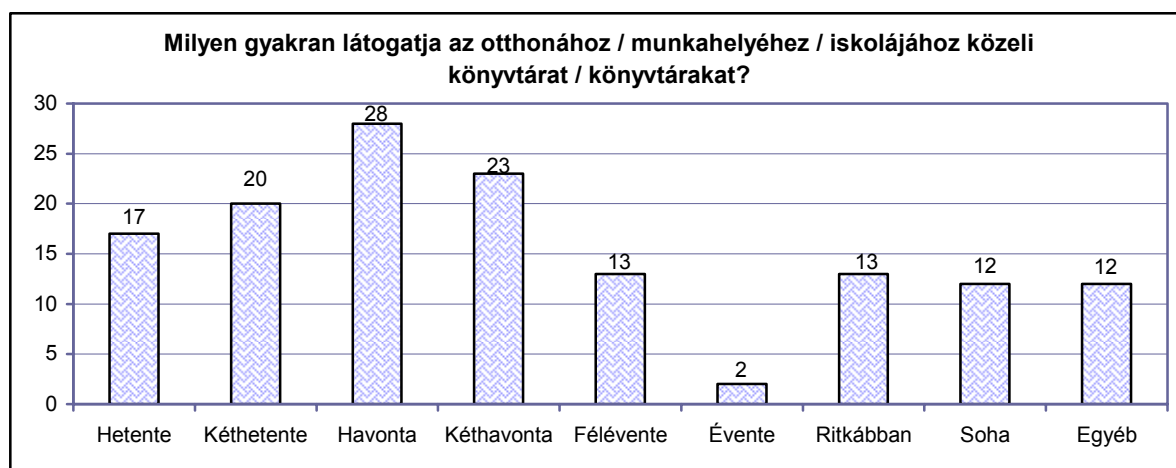
kéthetente és kéthavonta válaszlehetőségek is hasonlóan sok, 14 és 16%-ot értek el (1. ábra).

Részletesebb, árnyaltabb és pozitívabb képet festettek a könyvtárosokról azok a válaszadók, akik kéthetente járnak könyvtárba, mint azok, akik jóval ritkábban, esetleg soha. Ez valamilyen szinten természetes, hiszen akik gyakoribb látogatók, azok jobban meg is ismerik a dolgozókat és nem csak a sztereotipikus külsőt látják.

A média és a könyvtároskép

Miért fontos a média és a könyvtároskép kapcsolata? Ahhoz, hogy ezt megértsük, fontos szót ejtenünk a George Gerbner által az 1960-as években megalkotott ún. *kultivációs elméletéről*. A magyar származású médiakutató azt mondja, a televízió – elegendő mennyiségben – hatással van az emberek gondolkodásmódjára, alakítja azt, s a „gyakori műsorfogyasztók” elméjében előbb-utóbb hamis képet hoz létre a világról. (Gyakori műsorfogyasztók azok, akik napi négy óránál többet néznek televíziót.) [5]

Az elmélet kutatói megállapították, hogy ez az „erős műsorfogyasztás” (*heavy viewing*) idővel befolyással van az alanyok nézeteire a bizalmatlanság, a veszély és a büntetés terén, ugyanakkor számos téves véleményét alakít ki a bűnözéssel és rendfenntartással kapcsolatban. A témával foglalkozó szakirodalom az alanyokban kialakuló világképet a „kegyetlen világ szindróma” (*Mean World Syndrome*) névvel látta el. [6]

1. ábra Könyvtárak látogatottsága

Morgan és *Shanahan* cikkéből kiderül, hogy a televízió, pontosabban a média hatása életünk majdnem minden területére hatást gyakorolhat. Érdekes, hogy a kórházszorozatoknak hála, sokakban bátrabb, már-már hősiesebb orvoskép él, mint azok gondolkodásában, akik ilyesmivel egyáltalán nem találkoznak. A tanulmány szerzői szerint, ahogy felnövünk, szépen lassan megtanuljuk a televízió által terjesztett értékeket, normákat és sztereotípiákat, a későbbiekben aztán, ha „erős műsorfogyasztók” maradunk, nem történik más, csak újra és újra találkozunk a megtanult formákkal, s a televízió pusztán emlékeztető szerepet tölt be életünk későbbi alakulásában. Alapesetben a televízió tehát nem változtatja meg az attitűdöket, pusztán megerősíti azokat. Ugyanakkor volt már példa ennek ellenkezőjére is – a tanulmány erre a homoszexuális személyekkel szembeni, az 1980-as években létező, meglehetősen negatív vélemények viszonylagos normalizálódását hozza példaként. Egy 2009-es, 1761 egyetemista körében végzett kutatás eredményeképpen megállapíthaták, hogy a vallásosabb férfiak között az „erős műsorfogyasztás” a korábbiánál jóval nagyobb elfo-

gadást váltott ki a homoszexuális emberekkel szemben. A tanulmány alapvetően pozitív véleménnyel zárul – a 21. századi fejlődés nem állja útját a kultivációs elméletnek, ha az megfelelő mértékben átalakul és alkalmazkodik az újonnan megjelenő médiumokhoz (Facebook, YouTube, Hulu stb.).

Láthatjuk tehát, hogy a szakmánkról kialakult imázs formálásában mekkora szerepe lehet a televízióknak és az irodalmi alkotásoknak, sőt, még az internetnek is. Ha pedig megvizsgáljuk az ezekben a médiumokban megjelenő könyvtáros képét, akkor rájöhethetünk, hogy a helyzet korántsem olyan derűs.

Könyvtárosok a filmvászonon

Az 1. táblázatban röviden áttekintek néhány jelentősebb filmművészeti alkotást, amelyekben fő- vagy mellékszereplőként könyvtárosok is feltűnnek. A felsorolás természetesen korántsem teljes, mint ahogy azt a www.filmlibrarian.info oldalon található, rendkívül terjedelmes lista is mutatja.

1. táblázat

Könyvtárosok a filmekben

Magyar cím	Angol cím	Év	Neve	Neme	Tulajdonságai
Az élet csodaszép	It's a Wonderful Life	1946	Mary	Nő	Szemüveg Szoros konty Aggszűz
A muzsikus	The Music Man	1962 2003	Marian	Nő	Gyönyörű hajadon Kontyos Pisszeg Szigorú
Batman	Batman	1967	Batgirl	Nő	Fiatal Vonzó Bátor Gyakran polcokat rendezget Információbróker Pályaelhagyó Szakmája csak álca
Szellemirtók	Ghostbusters	1984	Alice + Eleanor Twitty	Nő	Szürke Csöndes Gyenge idegzetű Kontyos Pisszeg Kísértet
Ez ám a buli	Party Girl	1995	Mary	Nő	Segítőkéz Tanulékony Fiatal Bohém

A múmia	The Mummy	1999	Evie Carnahan	Nő	Kicsit furcsa Vonzó Fiatal Intelligens
Buffy, a vámpírok réme	Buffy	1997- 2003	Rupert Giles	Férfi	Nagy tudású Nem túl erős Szánalomra méltó Régimódi Visszafogott Információbróker Fontos szereplő
Vad kanok	Tomcats	2001	Jill	Nő	Látszólag ártatlan Látszólag régimódi BDSM-fétises Védi a könyveket
Az időgép	The Time Machine	2002	Vox	Férfi	Holografikus entitás Szarkasztikus Félreért dolgokat Felesleges információkat sorol Minden tudás őrzője
Titkok könyvtára	The Librarian	2004- 2008	Flynn Carsen	Férfi	Rendkívül művelt Nem túl erős Hősies
Tintaszív	Inkheart	2008	Elinor Loredan	Nő	Magánkönyvtár-építő Szigorú Féli a könyveket Nem szívtelen

A táblázatot áttekintve elmondhatjuk, hogy a könyvtárosoknak a filmekben vannak nagyon pozitív, de nagyon negatív reprezentációi is, gyakran egyazon karakteren belül. *Rupert Giles* például kulcsszereplője a *Buffy* c. sorozatnak, aki a főhős elengedhetetlen segítője, ettől függetlenül azonban mégis sztereotipizált, szánalomra méltó karakter. Vagy ott van *Batgirl*, aki kiemelkedően ért a szakmájához, mégis pusztán álcaként használja azt, hogy valami fontosabbal, valami izgalmasabbal foglalkozhasson.

Saját gyűjtésem önmagában talán nem számít annyira reprezentatívnak, viszont korábbi kutatásom a témában megerősíti azt a tényt, hogy ezek olyan filmek, amelyek a lakosság nagy részéhez eljutottak, mély nyomot hagyva emlékezetükben. A 2. táblázatban összegyűjtöttem a válaszadók által beírt filmcímeket, előfordulási gyakoriságukkal együtt.

2. táblázat

Könyvtárosokat szerepeltető filmek a kérdőív kitöltői szerint

1.	A Da Vinci-kód	1
2.	A kör	1
3.	A mágia színe	1
4.	A múmia	7
5.	A nő kétszer	1
6.	A remény rabjai	2
7.	A rózsza neve	3
8.	Álom luxuskivitelben	1
9.	Amerikai pite	1
10.	Argo	1
11.	Avatar: The Last Airbender	1
12.	Az elveszett ereklyék fosztogatói	2
13.	Az időutazó felesége	1
14.	Buffy, a vámpírok réme	6
15.	Csillagok háborúja II. – A klónok támadása	5

16.	Dexter laboratóriuma	1
17.	Dinotopia	1
18.	Felpolcolva	1
19.	Full Metal Alchemist	2
20.	Funny Face	1
21.	Gagy mama	1
22.	Grabben brädvid graben	1
23.	Harry Potter-filmek	6
24.	Hetedik	1
25.	High School Musical	1
26.	Idiocracy	1
27.	Jóbarátok	3
28.	Jumanji	1
29.	Lorenzo olaja	1
30.	Love Story	2
31.	Matilda, a kis boszorkány	1
32.	Miért éppen Alaszka?	1
33.	Óvakodj a törpétől	2
34.	Party Girl	1
35.	Read or Die	1
36.	Szellemirtók	2
37.	The Book of Bantorra	1
38.	The Pagemaster	1
39.	Tintaszív	1
40.	Titkok könyvtára	39
41.	Toshokan Sensou	2
42.	Vad kanok	5

A táblázatban található adatokat megvizsgálva láthatjuk, hogy hatalmas eltérések tapasztalhatók a filmek között. A legtöbben, 39-en, a *Titkok könyvtára* című filmet/filmeket látták (a táblázatban nem számoltam külön, melyik részt hányan). A második legnépszerűbb film *A múmia* volt, ám ezt már csak 7-en jelölték meg. Ezek után következett csak a *Buffy, a vámpírok réme* című tévéfilmsorozat, illetve a könyvként rendkívüli népszerűségnek örvendő *Harry Potter*-sorozat, 6-6 szavazattal (noha a varázslóiskola könyvtárosa egyik filmben sem kapott szöveges szerepet, és a képernyőn is maximum háttérszereplőként tűnt fel). 5-5 fő említette a *Vad kanok* és a *Csillagok háborúja II. – A klónok támadása* című filmeket, és mindössze ketten *A rózsza nevé*t.

A válaszokból lesűrhető, hogy a nézők főleg azokra a filmélményekre emlékeznek, ahol a könyvtáros főbb szerepet töltött be a történetben, ilyen például *A múmia*, vagy a *Buffy*. Ugyanakkor az is érdekes, hogy *A rózsza nevé*t, amely bár egy világhírű könyv alapján készült, nagyon kevesen említik a válaszadók közül. Mivel 27 és 24 évesek adták meg válaszként, feltételezhető, hogy nemcsak azért nem emlékeznek rá többen, mert túl régen készült ahhoz, hogy a fiatalabb korosztály tudatában benne legyen, hanem arról is lehet szó, hogy nem az utóbbi egy-két évtized „sztárfilmjei” közé tartozik. Mint ahogy a többi, jóval kevesebb választ kapott film sem esik ebbe a kategóriába. (Habár *A Da Vinci-kód* talán pont ezt az elgondolást cáfolja.)

Áttekintve a filmeket kijelenthetjük, hogy a legtöbbször megjelölt filmek alapvetően pozitívabb könyvtárosképet mutatnak.

Könyvtárosok az irodalomban

A könyvtárosok filmekben történő megjelenítése mellett rendkívül fontos, hogy megvizsgáljuk, vajon az irodalmi alkotásokban miként ábrázolják szakmánk tagjait? Sokan foglalkoztak már ezzel a témával, kezdésnek tehát nem meglepő, ha egy korábbi kutatás eredményeit foglalom össze.

Az ifjúsági irodalom

Michelle Peresie és Linda B. Alexander „Librarian Stereotypes in Young Adult Literature” című cikke [7] leírja egy kutatás eredményeit, amelyet az 1960–2004-ig terjedő időszakban megjelent ifjúsági irodalmi könyvekkel kapcsolatban végeztek. A következő szempontok alapján vizsgálták meg, hogy a művekben miképp tűnnek fel a könyvtárosok: nem, kor, etnikum, megjelenés, személyiség, viselkedés, feladatok és eszközök.

Nemi megoszlás: 17 könyvből 13-ban női könyvtárost találtak, ez az eredmény nagyjából megfelel a várakozásoknak, hiszen a könyvtárosság, mint az köztudott, elnőiesedett szakma.

A következő szemponttal már kevésbé volt könnyű dolguk a kutatóknak, a könyvtárosok *életkorának* meghatározása ugyanis gyakran nehézségekbe ütközött. Arra jutottak azonban, hogy legtöbbször középkorú vagy idősebb, és nagyon kevés közöttük a fiatal. Ez pont ellentétben áll azzal, amit más

kutatók a gyermekeknek szóló irodalomban találtak – ott a könyvtárosok túlnyomó része fiatalabb. Ez persze nem feltétlenül véletlen, hiszen ha a kisgyermeknek vonzóvá válik a könyvtárosi hivatás – az pedig máshogy nem fog megtörténni, csak ha szimpatikus képet láthatnak maguk előtt –, többen akarnak majd a szakmában dolgozni, és ezzel pótolni a kiöregedőben lévő „baby boom”-generációt.

Etnikum szempontjából szintén nem boldogultak könnyen a kutatók, ugyanis csak három karakter származását állapíthatták meg teljes bizonyossággal, ezek közül is csak egy volt ázsiai-amerikai. A többiek feltételezhetően kaukázusiak.

A könyvtárosok *megjelenése* rendkívül vegyes képet mutat, habár főleg negatív értelemben. A vizsgáltak közül 4 fő jellemzői közé tartoztak az alábbiak: jóképű, szép és stílusos. A vizsgált szereplők 70%-a kövér vagy túl sovány, kopasz, ősz, szemüveges, egyáltalán nem divatos, dohos szagú, és természetesen kontyot visel.

Személyiség és viselkedés terén szintén elég vegyes volt a látvány, bár összességében elmondhatjuk, hogy itt talán pozitívabb kép érvényesül, mint a könyvtárosok megjelenésével kapcsolatban. Negatív tulajdonságok: rideg, zord, feledékeny, félénk, gonosz, illetve ide sorolhatjuk még azt is, hogy egyik vizsgált könyvtáros sem él házasságban, kettő közülük pedig elvált. Pozitív tulajdonságok: 9 karakterre szeretettel gondoltak a történetekben, valamint számos intelligens, jól informált, és ugyanennyi barátságos könyvtáros szerepelt a művekben.

A könyvtárosok *feladatai és eszközei* a 21. század felé haladva egyre csak változnak a könyvekben. Kezdetben még gyakori eszközök voltak az írógépek, az enciklopédiák, a katalóguscédulák. A későbbi könyvekben aztán előtérbe kerültek a számítástechnikai eszközök, mint fő referenszeszközök. Utóbbi alapján feltételezhetjük, hogy változásnak indult a könyvtároskép, és már egyre inkább felismerik, hogy szükség van az új technológiákat ismerő, magasan képzett szakemberekre.

A történetekben gyakran megjelenik a tájékoztatás feladatköre, a Dewey-féle Tizedes Osztályozás, ám az is igaz, hogy több könyvben úgy ábrázolják a könyvtárosi munkát, mint ami nem köti le megfelelően művelőjét, így az teát főz, porol, illetve újságot olvas munkaidejében.

Következtetésként elmondhatjuk, hogy a könyvtárosokról kialakult kép az 1960–2004-ig tartó időszakban íródott ifjúsági irodalmi művekben negatív, vagy inkább semleges, mint pozitív. Sőt, tükrözi a felnőtteknek írott könyvekben tapasztalható könyvtárosképet, ami viszont nem igazán bátorít arra senkit, hogy hivatásául válassza ezt a szakmát.

Irodalmi példák a kérdőívben

Nézzük meg, az általam végzett kérdőíves kutatás milyen eredményekkel zárult (3. táblázat).

3. táblázat

Könyvtárosokat szerepeltető könyvek a kérdőív kitöltői szerint

1.	Bosnyák Viktória: Tündérboszorkány	1
2.	Kemény István: Kedves ismeretlen	1
3.	Montague Rhodes James: Ghost stories	1
4.	Murakami Haruki: Kafka a tengerparton	1
5.	Paul Hoffmann: Isten balkeze	1
6.	Paulo Coelho: Tizenegy perc	1
7.	Stephen King: ?	1
8.	Szabó Magda: Abigél	1
9.	Szerb Antal: A Pendragon-legenda	1
10.	Terry Pratchett: Korongvilág-könyvek	5
11.	Hiro Arikawa: Toshokan Sensou	1
12.	Cornelia Funke: Tintaszív	1
13.	Umberto Eco: A rózsza neve	7
14.	Dan Brown: A Da Vinci-kód	2
15.	Elizabeth Kostova: A történész	1
16.	Frank Herbert: Dűne-sorozat	1
17.	George Simenon: ?	1
18.	J. K. Rowling: Harry Potter-sorozat	15
19.	J. R. Santos: Isteni formula	1
20.	Jonathan Stroud: Bartimaeus-trilógia	1
	Nem tudom/nem emlékszem	106

Áttekintve láthatjuk, hogy itt már kiszámíthatóbb válaszokat kaptunk, mint a filmes kérdésnél. Abszolút első helyet foglal el a *J. K. Rowling* által írt *Harry Potter-sorozat*, 15 „kiválasztással”. Utána következik *Umberto Eco* „*A rózsza neve*” című regénye, mintegy 7 szavazattal. A következő helyet a *Terry Pratchett* által írt *Korongvilág-könyvek* foglalják el. A Pratchett műveire vonatkozó válaszokat egyesítettem, voltak ugyanis, akik egy-egy könyvet kiemelték a sorozatból, ilyen például *A mágia színe*

és *A mágia fénye*, de a sorozat szinte minden kötetében szerepel a „Könyvtáros”. Terry Pratchett után következik *Dan Brown*tól *A Da Vinci-kód*, amely hírneve ellenére csak két szavazatot kapott. Foglaljuk össze röviden, mit tudunk a három legnépszerűbb könyvtárossról!

Umberto Eco művében a vak burgosi Jorge (akit a szerző *Jorge Luis Borges* személyéről mintázott) ugyan már nem dolgozik hivatalosan, de az új könyvtárost, hildesheimi Malakiást eszközként használja arra, hogy továbbra is saját irányítása alatt tartsa az intézményt. Vaksága ellenére tökéletesen kiismeri magát a könyvtárban. A kereszténységgel kapcsolatban pedig rendkívül szigorú, szélsőséges nézeteket vall. Ehhez még társul Eco saját vélekedése is a könyvtárakról: bevallottan problémásnak találja őket, hiszen segítőtárs mellett „akadályozó tényezőt is lát a könyvtárosban, aki elszigeteli őt szeretett könyveitől.” [8]

J. K. Rowling könyvtárosa, *Madam Cvikker* meglehetősen sztereotipikus és negatív figura. Talán semmi sem jellemezhetné jobban, mint az alábbi idézet: „*Madam Cvikker, a könyvtárosnő sovány, örökké ingerült boszorkány volt. Leginkább egy alultáplált keselyűre emlékeztetett – külsőre csak úgy, mint modorában.*” [9] Ezen felül *A kviddics évszázadaiban* megtudhatjuk róla, hogy a könyveket különböző varázslatokkal védi, hogy jól elbánjanak azzal, aki megkárosítja őket. [10] Noha a szerzőnő állítása szerint pusztán csak a cselekmény szempontjából volt fontos, hogy *Madam Cvikker* undok legyen, érdemes elgondolkodnunk azon, hogy a fiatalabb korosztályt vajon mennyire befolyásolhatta mindez, hiszen az tagadhatatlan, hogy rendkívül ismert és szeretett, milliók által olvasott kötetekről van szó.

A három legnépszerűbb közül minden bizonnyal *Terry Pratchett* könyvtárosa a legpozitívabb. Ő ugyanis nem más, mint egy orangután. Igaz ugyan, hogy egy szerencsétlen varázslatnak köszönhetően lett az, korábban ember volt: csendes, udvarias, kedves, de könnyen felejthető – afféle tipikus könyvtáros. A varázslat után azonban nagy és erős lett, így aztán nem kellett többé vitáznia a késedelmi díjak miatt, sőt, meglepően erőszakos módokon torolta meg, ha valaki a *majom* névvel illette.

Összefoglalva mindezeket: az irodalmi művekben megjelenő könyvtároskép sem a legideálisabb a szakma számára, az is inkább sztereotipizált, negatívabb, mint amilyen lehetne.

Könyvtárosok az interneten

A PR-eszközöknél részletesebben is tárgyalok ehhez kapcsolódó eszközöket, itt csupán az ún. *mémeket* szeretném megemlíteni, amelyek nagy népszerűségnek örvendenek a mai internetkorszaki korszakban.

A mém szó (angolul: meme) jelentése tulajdonképpen nem más, mint egy ötlet, viselkedésmód, vagy stílus, ami egy adott kultúrában embertől emberig terjed. [11] A kifejezés a görög miméma, imitálni, utánozni szóból ered, és zenei motívumoktól kezdve divatos szólásokig mindenféle vonatkozhat.

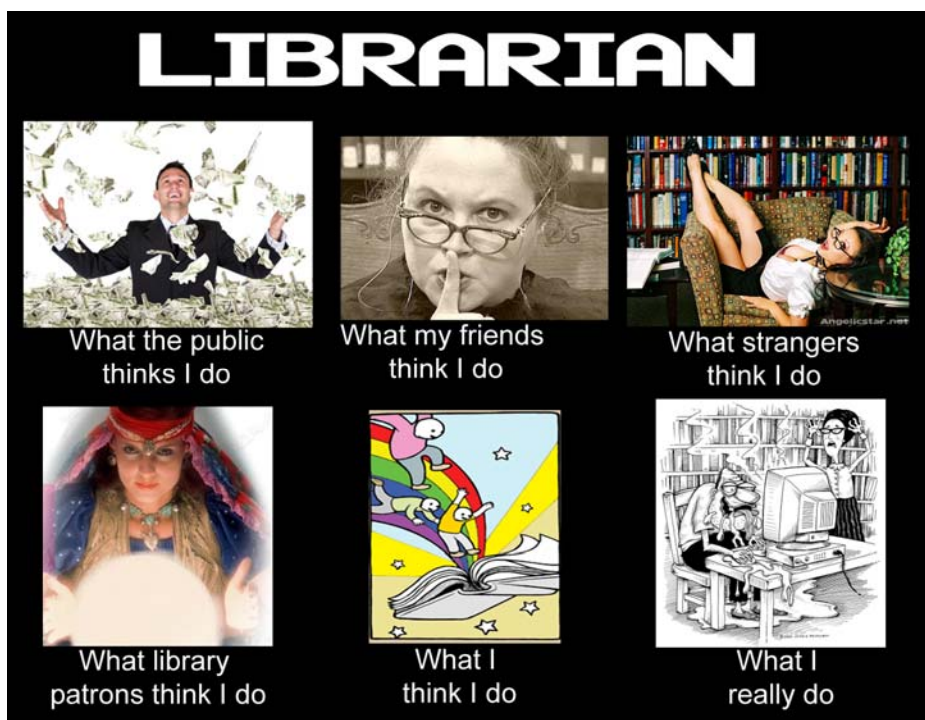
Ebből tehát egyértelműen következik, hogy az internetes mém egy interneten keresztül terjedő ötlet, elképzelés. Számos formája lehet: hiperlink, kép, weboldal, videó, vagy egy egyszerű szó, kifejezés, mint például az angol *more* (moar), *like* (liek) és *the* (teh) szavak szándékos elírása. Mivel különböző webes szolgáltatások tárháza áll rendelkezésre, a mémek akár napok alatt világméretű népszerűsége tehetnek szert, és többek között kiváló reklámeszközök, hiszen gyakorlatilag teljesen ingyen akár milliókat érhetnek el.

A könyvtárosokkal kapcsolatos mémek közül fontos kiemelnünk azokat, amelyek tipikusan 6 fényképet/illusztrációt tartalmaznak, és azt mutatják be, hogy különböző csoportok hogyan vélekednek a könyvtárosok életéről és munkájáról (2. ábra).

A csoportok közé általában az alábbiak tartoznak: a közvélemény/társadalom, a barátok, az ismeretlenek, a könyvtár felhasználói, a szülők, a támogatók, valamint a könyvtáros párja. Az utolsó két kép közül az egyik szinte minden esetben azt ábrázolja, hogy a könyvtáros mit gondol, mi a munkája, a másik pedig általában azt, hogy a vélekedésekkel ellentétben mit is csinál valójában. Az utóbbi természetesen ritkán teljesen valóságos, de a képeken a sztereotípiákat általában tökéletesen eltalálják.

Az ideális könyvtáros

A kérdőívem egyik leglényegesebb kérdése volt, hogy a kitöltők mit gondolnak, mitől lesz ideális egy könyvtáros? Azt hiszem, ez főleg azért volt ennyire lényeges, mert a kérdőív nagy része arról szólt, milyennek látnak minket. Ez a kérdés viszont arra irányult, hogy a válaszadók szerint milyen lenne a leginkább ideális állapot.

2. ábra Egy a sok száz könyvtáros mém közül

A kép forrása: <http://knowyourmeme.com/photos/250521-what-people-think-i-do-what-i-really-do>

Felsoroltam tehát tizenkét pozitív tulajdonságot, és megkérdeztem, egy 1-5-ig skálán hány pontot kapnának úgy, hogy az 1-es jelenti azt, hogy valami egyáltalán nem fontos, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon fontos.

A 4. táblázatban összefoglalom, hogy mely tulajdonság hány szavazatot kapott.

A táblázat alapján láthatjuk, hogy a három legfontosabbnak vélt tulajdonság a jó kommunikációs készség, a szakmaiság és a pontosság. Ezek után következik csak a jó problémamegoldó készség, a közvetlenség, a rugalmasság és a leleményesség.

A kitöltők szerint az, hogy a könyvtáros céltudatos legyen, csupán másodlagos, esetleg harmadlagos fontossággal bíró jellemző, mint ahogy az intuíció, a diszkréció, a humorérzék és az elegancia is. Érdekes, hogy ez utóbbi sok „egyáltalán nem fontos” szavazatot is kapott, ezek szerint tehát van egy olyan réteg, amely számára a szolgáltatások színvonala a fontosabb, nem pedig a könyvtáros

jólöltözöttsége. (Mégis, ha könyvtáros sztereotípiákról beszélünk, először általában mindenkinek a konty, a kardigán, a szemüveg jut eszébe, amit általában nem azonosítanak az eleganciával, a divatos megjelenéssel.)

A kérdőív utolsó kérdése ehhez kapcsolódik: biztosítottam a kitöltőknek szabad válaszlehetőséget arra nézve, a fenti listából mi maradt ki, tehát mi az a tulajdonság, amelynek megléte szerintük fontos egy könyvtárosban? Az alábbi válaszok érkeztek be:

a könyvtár hangulata legyen családiasabb, a rendszerek gyors átlátásának képessége, alapos könyvészeti ismeretek, barátságos, bátorító, figyelmes, gyorsaság, határozott, intelligens, kedves, legyen benne szenvedély, logikus gondolkodás, megértő, mosolyogjon, precíz, rendszerező képesség, segítőkészség, sokoldalúan művelt (például irodalmi, annyira, mint a magyartanárok), szakkönyvtár esetén ismerje az adott tudomány alaptéziseit, szeresse a könyveket, tudatosság, tudjon főzni, türelem, visszafogottság.

4. táblázat

Milyen legyen az ideális könyvtáros?

	1	2	3	4	5
Céltudatosság	10	19	43	44	24
Diszkréció	13	14	41	39	33
Elegancia	24	30	57	20	9
Humorérzék	13	20	49	38	20
Intuíció	10	8	55	46	21
Jó kommunikációs készség	1	4	2	19	114
Közvetlenség	4	1	13	43	79
Leleményesség	6	5	17	50	62
Jó problémamegoldó készség	5	3	6	45	81
Rugalmasság	5	6	18	44	67
Szakmaiság	3	3	12	29	93
Pontosság	3	5	10	32	90

Látjuk, hogy a felsorolás egyik eleme sem vonatkozik a könyvtáros külsejére, sokkal inkább az olvasókhöz való hozzáállására, és szakmai felkészültségére (ezek között kivételt képez a könyvtáros főztudományára tett megjegyzés). Mi tehát ebből a tanulság? Véleményem szerint az, hogy ahogy egy színházi előadást is el lehet adni díszletek nélkül, pusztán jó színészi játékkal, úgy a könyvtári szolgáltatásoknál is óriási fontossága van a könyvtáros személyiségének, illetve annak, ahogyan az olvasókkal bánt.

...és azok PR-vonatkozásai

A következőkben hazai és nemzetközi példák alapján szeretném áttekinteni, milyen lehetőségei vannak a magyar könyvtáraknak – és könyvtárosoknak! – arra, hogy megpróbálhassák megváltoztatni a társadalomban élő sztereotípiákat a szakmai imázs javításának érdekében.

Mi az *imázs* valójában? Az imázs „pszichológiai kategória. Az, amit az emberek gondolnak, érznek, hisznek, érzékelnek az intézményről, termékről, szolgáltatásról, márkáról és emberről. Az imázsformálás gondolatok, érzelmek, hitek, érzetek alakítása.” [12] Ha sikeresek vagyunk, akkor a valóság, az általunk sugallni kívánt kép (azaz az arculat) és a társadalomban rólunk kialakult kép (tehát az imázs) egybeesnek. Így tehát szoros kapcsolatban áll magával a PR-rel, amiről *Barát Tamás* azt mondja, hogy lényege a kommunikáció tudatos szervezése, a közös megértés elérése, „a

kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatok kiépítése a szervezet és környezete, illetve közvéleménye között, a kétirányú kommunikáció útján.” [13]

PR-filmek

Mit értünk PR-film alatt? Olyan rövidebb-hosszabb audiovizuális alkotásokat, amelyek szervezeteket mutatnak be, közösségi kapcsolatokat ápolnak, felkeltik az érdeklődést, vagy épp eseményeket dokumentálnak. [14] Érdekesség, hogy nemcsak a PR-célból készült filmek tartozhatnak ezek közé, hanem azok is, amelyek pusztán egy adott csoport tagjait szerepeltetik – így tehát a korábban felsorolt és elemzett filmek szinte mindegyike a PR-filmek kategóriájába tartozik.

Mindezek fényében azt hiszem, fontos, hogy beszéljünk azokról a könyvtári filmekről, amelyek olyan videomegosztó csatornákon érhetőek el, mint például a YouTube. Ezeknek jelentős PR-értéke van, hiszen reprezentálnak egy adott intézményt és egy adott szakmát, nem mindegy tehát, hogy mit közvetítenek.

Elsőként a külföldi PR-filmek közül emelném ki a *New York Public Library* és az *Improv Everywhere* nevű szervezet által közösen létrehozott *Who You Gonna Call?* című videót. 2010-ben készítették el, miután kiderült, hogy a New York Public Library költségvetését 37 millió dollárral szeretné csökkenteni a város. A mintegy három és fél perces filmben szellemek lepik el a könyvtár 100 éves Rose Main Reading Roomját, őket követik a televízióból már

jól ismert szellemirtók. Érdekesség, hogy az 1984-es, eredeti Szellemirtók című filmben is pont itt kísért a könyvtáros szelleme.

Mit értek el a videóval? Majdnem 6 millió nézettséget, és az ezzel járó ismertséget. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy végül nem csökkentették a könyvtár költségvetését? Valószínűleg, de annyi biztos, hogy felhívta az emberek figyelmét a könyvtárra, és megmutatta, hogy ott néha történnek ilyen örültségek is. Megmutatta, hogy a könyvtár egy izgalmas hely is lehet.

Érdemes megemlíteni – bár nem annyira népszerű mint az előző – a *Librarians Do Gaga* című zenés videót, amelyet a *University of Washington's Information School* hallgatói és tanárai készítettek. Az ismert énekesnő, *Lady Gaga* egyik dalának szövegét dolgozták át *könyvtárosabbra*. Hazugság lenne azt mondani, hogy a videó tökéletes és zseniális (sőt, mondhatjuk, hogy néha kicsit „ciki”), viszont arra nagyszerű, hogy megmutassa, a könyvtárosok (még az idősebbek is) mindenféle bolondságra kaphatók.

Magyar PR-filmek közül sajnos nem lehetne egyetlen olyat sem kiemelni, amely igazán nagy népszerűsége tett volna szert, hiszen a YouTube „könyvtár” szóra kiadott találatai között az első legnépszerűbb, könyvtárakkal kapcsolatos filmet is csak mintegy 5500-an látták. (A Békés Megyei Könyvtár bemutatását célozza a kisfilm, egy akciódús menekülő történet keretében.)

Megtekintve a jelenleg elérhetőek közül néhányat, azt hiszem, hogy a magyar könyvtári PR-filmekkel az a legfőbb probléma, hogy nem elég izgalmasak és „összerakottak”, noha vannak közöttük jó kezdeményezések, például a tatabányai *József Attila Megyei Könyvtár „Találkozunk a könyvtárban!”* című reklámfilm-sorozata. A sorozat részei 20 és 50 másodperc közötti terjedelemben mutatják be a könyvtár egy-egy szolgáltatását, szegletét. Minden rész az egyik könyvtárossal zárul, amint épp a helyére tesz egy könyvet, s elmondja a sorozat szlogenjét. A reklám rövid, tömör és nem unalmas.

Amit igazán hiányolok a magyar könyvtári PR-videók közül, azok a külföldiekhez hasonló örült, esetenként vicces kezdeményezések. Örömteli, hogy ennyi könyvtáros filmecske van hazánkban, amelyek bemutatnak egy-egy intézményt, megpróbálnak kedvet csinálni a meglátogatásukhoz, de ezek nagyon gyakran túl hosszúak, és sokszor egyszerűbb végigolvasni a honlapon az elérhető

szolgáltatásokat, mint végignézni egy ötperces videót. Az emberek azért ülnek le egy ilyen „reklámfilm” elé önszántukból, hogy ne csak információkat szerezzenek, de tetsszen is nekik, amit látnak – ez a mai világban, amikor egy másfél órás tévéfilmet is legalább háromszor szakítanak meg reklámokkal, hatványozottan igaz. Lehet, hogy kicsit gagyi például a *Librarians Do Gaga*, de azt el kell ismernünk, hogy meglepő – és ez hiányzik az interneten keringő magyarországi könyvtáros filmekből. A PR-film legyen tartalmas, rövid, figyelemfelkeltő, amelynek minden másodpercét élvezni lehet! És fontos, hogy ne csak eseményeket dokumentáló, hanem minél kreatívabb, pozitív imázsformáló filmek készüljenek.

Imázsalakító akciók

Lássunk néhány hazai és külföldi példát arra, milyen kezdeményezések indultak a szakma szélesebb körű elismertségének elősegítése érdekében, és nézzük meg azt, ezek vajon mennyire sikeresek.

Külföldön

A „*The Men of the Stacks*” könyvtárosnaptár egy viszonylag humoros, de mindenképp ötletes amerikai kezdeményezés. A naptár egyik szereplője így nyilatkozott a kezdeményezés lényegéről:

„Nem engedhetjük, hogy mások mondják meg, kik vagyunk, ezért létezhetnek továbbra is a könyvtárosokkal szembeni sztereotípiák. Nekünk kell odamennünk és elmondanunk az embereknek, kik is vagyunk valójában. Nem elég panaszkodni a könyvtárosokról kialakult pontatlan imázsról; képesnek kell lennünk arra, hogy bemutassunk alternatív, pozitív képeket filmekben, könyvekben, és igen, blogokban is.” [15]

Céljaik elérése érdekében tehát létrehozták az eddigi egyik legszokatlanabb könyvtáros naptárat – csak és kizárólag könyvtáros férfiak szereplésével, a lehető legkevésbé szakmai környezetben.

„Tehát kik vagyunk? [...] Mi, természetesen, szakemberek vagyunk. Oktatók, programozók, projektmenedzserek, vállalkozók [...] vagyunk. Akadémikusok vagyunk. Írók, [...] történészek, adminisztrátorok, dékánok, professzorok és kutatók vagyunk. Kreatívak vagyunk. Zenészek, pékek, festők és mesemondók vagyunk. [...] Szenvedélyesek vagyunk. Kutyaímadók, radikálisok, konzervatívok, keresztények és buddhisták vagyunk. Húszas éveinkben járunk. Negyvenes éveinkben járunk. Pár-

kapcsolatban élünk. Megrögzött aggregények vagyunk. Kivételes helyzetben lévők vagyunk, akik előnyeiket mások életének javítására próbálják használni.” [16]

A hivatalos honlap szerint a naptárak 2012. február 6-a óta nem kaphatók, viszont a kezdeményezésről számos médium cikkezett, mint például a *The New Yorker*, a *The Guardian (UK)*, a *The Wall Street Journal*, a *The Los Angeles Times*, a *Glamour*, Oprah blogja, a *Bust*, illetve olyan nemzetközi folyóiratok is, mint a *Vogue Italia*. Honlapjuk tanúsága szerint a projekttel több mint 21 000 dollárt gyűjtöttek össze, és facebookos rajongói oldalukon mintegy 1000 rajongót szereztek. Ezzel kezdeményezésük sikeresnek tekinthető.

2012. február 8-án indult egy tumblr-alapú blog, a *This is What a Librarian Looks Like* [17], ami – ahogy az a címe alapján is sejthető – azzal a céllal jött létre, hogy megmutassa, tulajdonképpen milyen egy valódi könyvtáros, mennyire nem sztereotipikusak azok, akik a szakmában dolgoznak. Az oldal népszerűségét mi sem mutatja jobban, mint hogy indulása óta mintegy 500 bejegyzés született, és ezek száma egyre csak nő. Az oldalon a zombikért, heavy metalért, videojátékokért rajongó könyvtáros kisasszonyoktól kezdve a steampunk könyvtárosokig sokféle szakmabelit megtalálhatunk. Számos nem, életkori csoport és érdeklődési kör képviselteti magát a bejegyzések között, ugyanakkor a könyvtárosok nagy része az Egyesült Államok területéről érkezik az oldalra. A *This is What a Librarian Looks Like* egyik előnye továbbá, hogy sok olyan kezdeményezéssel találkozhatunk, amelyekkel egyéb esetben valószínűleg nem – ilyen például a *Lost in the Stacks* című rádióadás is.

A *Georgia Institute of Technology* kutatóegyetem könyvtára, a *Georgia Tech Library* két könyvtárosa, *Ameet Doshi* és *Charlie Bennett* vezetik péntekenként déltől délután egy óráig az első és egyetlen *Research Library Rock'n'Roll show-t*. Egy adott témával kapcsolatos zenéket játszanak, interjúkat készítenek, és könyvtáros témákról beszélnek. A játszott zenei műfajok közé tartozik az indie rock, pop rock, alt rock, New Wave, és egyéb érdekességek. [18]

Ez természetesen pusztán egy kis szelete annak, ami a könyvtáros szakmában zajlik a sztereotípiák megcáfolása érdekében. Egészen biztos, hogy beszámolhatnánk még számos ehhez hasonló projektről.

Belföldön

Vannak ugyan hazánkban is kisebb-nagyobb könyvtári rendezvények (pl. *Olvasni jó!*), amelyek adott esetben javíthatják a könyvtár imázsát, a könyvtárosok megítélésének megváltoztatására azonban kevesebb törekvés irányul.

Érdeemes azonban szót ejtenünk a 2006-ban bevezetett bolognai képzés, és így az *informatikus könyvtáros szakmegnevezés* okairól és következményeiről.

Az, hogy a korábbi *könyvtár* szakot immár *informatikus könyvtáros* szaknak keresztelték át, azt a célt szolgálta, hogy jelezzék „a szakmában, illetve a felsőfokú képzésben a hangsúly áthelyeződését az infokommunikációs technológia használatára”. [19]

Összességében tehát a szak „modernizált” neve a könyvtárosokkal kapcsolatos elavult nézeteket volt hivatott megszüntetni (jegyezzük meg: nagyon helyes előrelátással), ugyanakkor tapasztalatom szerint hosszabb távon felvet még most, 2013-ban is néhány jelentős problémát.

Az új elnevezésnek köszönhetően ugyanis új tévképzetek alakultak ki a nem szakmabeliek között. Sajnálatos módon – és ezt számos, a szakon tanuló megerősítheti – az *informatikus* jelző miatt legtöbbször azt gondolják a könyvtáros hallgatókról, hogy ténylegesen informatikusok lesznek – rendszergazdák, programozók stb., azokhoz hasonlóan, mint akik az egyetemek informatikai karain végzik tanulmányaikat. Tény és való, hogy van olyan tanszék, ahol programozással kapcsolatos ismereteket is oktatnak, ilyen például a *Debreceni Egyetem Informatikai Karának Könyvtárinformatika Tanszéke*, ahol a tantervi hálóban szerepel többek között a programozás Java nyelven [20] (igaz csak a Webprogramozó szakirány részeként), ez más helyeken azonban nem annyira általános. Szélgjegyzetként: lényegesnek tartom, hogy a ma könyvtárosai ne csak felhasználói szinten értsenek az informatikához, hanem annál magasabb szinten. Jó, ha ismerik a modern technológiát, a rendelkezésükre álló lehetőségeket, és azokat használni is tudják annak érdekében, hogy javítsák az intézmény szolgáltatásainak színvonalát.

Visszatérve a szakmegnevezéshez, adódnak itt még más problémák is, például hogy gyakran azt gondolják, a könyvtárszakos hallgatók valójában két szakot végeznek (könyvtár + informatika), és számtalan esetben ezt a szak nevének rossz he-

lyesírásával (informatikus-könyvtáros) is erősítik. Sőt, az *informatikus könyvtáros* megnevezésből még szakmai környezetben (pl. álláshirdetéseken, fórumokon stb.) is gyakran lesz könyvtár-informatikus, könyvtári informatikus stb., ami – mondanunk sem kell – egyáltalán nem azt takarja, amiről valójában szó van. [21]

A fentiek fényében célszerűnek tartom az egyértelműsítést, mert meglátásom szerint a szaknévnek jobban kellene tükröznie az angol *library and information science* (könyvtár- és információ-tudomány) kifejezést. Úgy gondolom, a szakma és a képzők (pl. a felsőoktatásban elfoglalt pozíciójára büszke *Eötvös Loránd Tudományegyetem – ELTE*) részéről óriási hiba volt hagyni, hogy a végző könyvtárszakos hallgatók diplomájában évekig az angol *computer librarian* kifejezés szerepeljen, ami rendkívül komolytalannak hat, hiszen létezik egy tökéletesen alkalmazható, jól bevált angol kifejezés is. Sajnos ez PR-szempontról egyáltalán nem javította a szakma imázsát, sőt. Szerencsére az ELTE orvosolta a problémát 2012-re, viszont sajnálatos, hogy mindez évekbe telt.

A jelenlegi megnevezés ugyan alapvetően értékelendő lépés a tévképzetek megszüntetése érdekében, hiszen „a könyvtáros kifejezés [...] nem [...] megfelelő szó napjaink információs szakemberére, aki a legritkább esetben nyúl a nyomtatott forrásokhoz, sokkal inkább a klaviatúrához” [22], mégis számos olyan új félreértésre ad okot, amelyek miatt azt hiszem, *fontos lenne változtatni*. Néhány meggondolandó javaslatom: könyvtári és információs szakember, információkutató, információbróker könyvtáros stb.

De mi a megoldás?

Meglátásom szerint a hazai könyvtáros szakmában sokkal többet lehetne és kellene tenni azért, hogy az idejélmúlt elképzeléseket leromboljuk, és helyükre új, modernebb könyvtárosképet állítsunk. A sztereotípiák megváltoztatása ugyanis nem kizárólag a PR-szakemberek feladata, hanem ugyanúgy a könyvtárakban dolgozó embereké is. Átfordítva az ismert (és talán kissé közhelyes) mondást: nem minden PR-szakember könyvtáros, de minden könyvtáros PR-szakember. Legalábbis – valamilyen szinten – annak kellene lennie.

A témával kapcsolatban beszélgettem szakmabelikkel, és a beszélgetések során számos olyan szempont felmerült, amelyekről már nem egy blogbejegyzés született, és amelyekhez ténylege-

sen a könyvtárosok lépése lenne szükséges. Ezt alátámasztja a KIT Hírlevél rögtönzött kutatása is, mely azt kívánta felmérni, kell-e javítani a könyvtár kifejezés imázsát? [23] A válaszadók nagy része ugyanis azt vallja, hogy a könyvtáros megnevezés nem hangzik annyira jól, és hogy ezt újabb imázsjavító akciókkal kell megváltoztatni, és/vagy hasznosabb, jobb munkával.

Az alábbiakban szeretnék röviden részletezni pár olyan gondolatot, amelyek a könyvtár imázsának javítására szolgálnak, s kihathatnak a könyvtárosok megítélésére is.

Elsődlegesen fontos, hogy *a könyvtárak jelen legyenek a településeken, ahol működnek*. Nem a pusztaság létezésükre célok, hanem arra, hogy például a városokban akár ismeretlenként is megtalálhassuk őket, tegyük fel, egy nyaralás során. (Attól függetlenül, hogy az internet segítségével ma már pillanatok alatt megkereshetjük az elérhetőségeiket.) Sőt, ha ez nem elég, odáig is elmennék, hogy érdemes lenne kicsit erőszakosabban megjelenni az emberek tudatában.

Lényeges lenne ugyanakkor, hogy a könyvtárosok megjelenjenek a nyilvánosság előtt és nyilatkozzanak, például olyan fontos ügyekkel kapcsolatban, mint a szakmában tapasztalható, akár tömeges elbocsátások, az egyes szerzői jogi ügyek, a Megaupload és a Gigapedia beszüntetése és még sorolhatnánk.

Ez azért is fontos, mert így a köztudatban élénkebb, frissebb kép élhetne a könyvtárosokról és az általuk közvetített *üzenetről*, sőt, arról is, hogy mihez tudnak, vagy mihez nem tudnak hozzászólni. Így talán szépen lassan átalakulna a kontyos, szemüveges, mogorva vénkisasszony képe, aki saját világába bezárva tengeti mindennapjait.

Példának az amerikai könyvtárak összefogását, az „At Your Library” (*@ your library*) nevű kezdeményezést említem, amely tulajdonképpen nem tett mást, mint elérte, hogy a könyvtár márkává váljon, és ahol csak lehet, jelen legyen az emberek életében – még a müzlisdobozok hátán is. Az *American Library Association* megvalósította, amit itthon is meg lehetne: a könyvtárak összefogását egy közös cél, a népszerűsítés érdekében. Mindezt úgy, hogy kilépnek az ún. komfortzónájukból és semmitől vissza nem riadva közvetítik a szakma üzenetét, vállalva akár a kommerszet is, hiszen az sokszor vitt sikeres eredményre. Ne feledjük: a kommersz még nem egyenlő a minőségromlással.

Természetesen ahhoz, hogy közvetíteni tudjuk a könyvtárak és könyvtárosok üzenetét, azt előbb meg kell határoznunk. Ezen a téren sokat tanulhatunk a versenyszféra tagjaitól. *Simon Sinek* előadása [24] rávilágít arra, hogy például az Apple-höz hasonlóan sikeres cégek kommunikációja miben más, mint a kevésbé sikereseké. Állítása szerint a világ minden egyes vállalkozása, szervezete *pontosan tudja, mit csinál, sőt, sokan azt is tudják, hogy hogyan csinálják.* Azonban nagyon-nagyon kevés szervezet tudja, hogy a profiton túl miért végzik a tevékenységüket, mi a céljuk, ha úgy tetszik: mi a küldetésük, mi a hivatásuk? Ez különbözteti meg az igazán sikeres szervezeteket a nem igazán sikeresektől: marketingszövegeik nem a mit – hogyan – miért szerkezetben épülnek fel, ahogy azt a hétköznapi kommunikáció diktálná, hanem pont fordítva: *miért – hogyan – mit.*

Ha az Apple csak egy átlagos cég lenne, Sinek szerint ezt mondaná: „Remek számítógépeket készítünk. Gyönyörű a tervezésük, egyszerű a használatuk és felhasználóbarátok. Veszél egyet?” Az Apple viszont nem csak egy átlagos cég, így ezt hirdeti: „Mindennel, amit teszünk, a status quo megváltoztatásáért dolgozunk. Hiszünk a másképp gondolkodásban. Úgy szegülünk a status quo ellen, hogy gyönyörűen megtervezett, egyszerűen használható és felhasználóbarát termékeket készítünk. Az már mellékes, hogy remek számítógépeket gyártunk. Veszél egyet?” Sinek tehát azt mondja, az embereknek nem a kézhez kapott termék (vagy szolgáltatás) a fontos, hanem a mögötte álló motiváció.

Ez ugyanakkor meghatározza a szervezetek alkalmazottainak hozzáállását is: ha csak azért vesszünk fel valakit, hogy elvégezze a munkát, akkor csak a pénz fogja őket érdekelni. Ha viszont azért vesszünk fel valakit, mert hisz abban, amiben mi hiszünk, akkor tűzön-vízen át kiáll mellettünk.

Véleményem szerint fontos lenne, ha a könyvtárak is átvinnék ezt a kommunikációs módot – ha azzal vonzanák be az embereket, hogy elmondják nekik, *miért* jó, ha bemennek a könyvtárba, és nem annak felsorolásával igyekeznének sikereket elérni, hogy ott milyen dokumentumokat találhatnak, vagy milyen szolgáltatásokat vehetnek igénybe. Miért jobb bemenni egy könyvtárba, mint a szükséges információkat és dokumentumokat összeszedni az internetről? Miért éri meg jobban? Miért jobb abban az adott könyvtárban dolgozni, mint bárhol máshol, ahol esetleg még többet is lehetne keresni?

Merjünk tanulni a versenyszférától!

Aztán persze vannak olyan dolgok, amelyeket a *könyvtárosoknak kell megtenniük* azért, hogy változzon a róluk alkotott kép, túl a már korábban ismertetett imázsalakító lehetőségeken.

Először is: kezdjük el *tudatosan* leépíteni a meglévő sztereotípiákat, tegyünk *mi* azért, hogy változzon a *rólunk* kialakított kép – mondjuk meg *mi*, hogy kik is vagyunk valójában! Akár azzal, hogy ösztönözzük a munkaruha bevezetését, vagy akár csak azzal, hogy megpróbálunk másképp, kevésbé sztereotipikusan öltözködni és viselkedni. Természetesen ez nagyban egyénfüggő, de fel kell ismernünk, hogy *tenni kell valamit*, ha fontos számunkra a társadalom megbecsülése.

Másodszor pedig merjük felvállalni a véleményünket, ha valamiféle problémát tapasztalunk, vagy olyan téma merül fel, amellyel kapcsolatban lenne mit mondanunk. (Ebben a fenntartó is legyen partner!) Ne féljünk attól, hogy másoknak esetleg nem tetszenek a gondolataink – kommunikáljunk szakmán kívül, és ugyanannyira azon belül is, másképp nem érhetünk el változást.

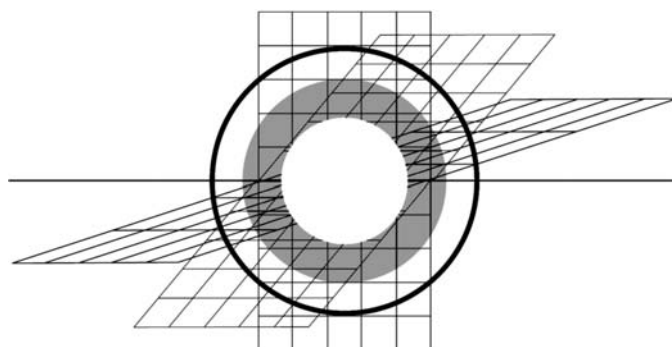
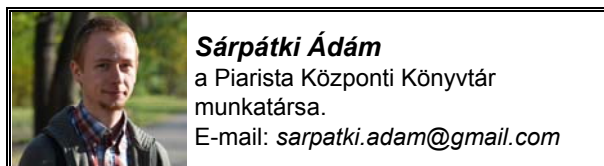
Irodalom

Az elektronikus dokumentumok letöltésének ideje minden esetben: 2013.05.13.

- [1] ARONSON, Elliot: A társas lény. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999. 213. p. ISBN 963-224-486-9
- [2] GOLEMAN, Daniel: Érzelmi intelligencia. Budapest, Háttér Kiadó, 2008. 237. p. ISBN 978-963-9365-75-9
- [3] STEVENS, Norman D.: Cover Story – The Last Librarian. = American Libraries, 42. köt. 9. sz. 2001. p. 63.
- [4] GOODSON, Paul: Male Librarians – Gender Issues and Stereotypes. = Library Student Journal, 2008. október. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.librarystudentjournal.org/index.php/lsj/article/view/100/187>
- [5] BAJOMI-LÁZÁR Péter: Manipulál-e a média? = Médiakutató, 2006. nyár. p. 2.
http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_02_nyar/04_manipulal-e_a_media/
- [6] MORGAN, Michael – SHANAHAN, James: The State of Cultivation. = Journal of Broadcasting & Electronic Media, 54. köt. 2. sz. 2010. p. 339.
- [7] PERESIE, Michelle – ALEXANDER, Linda B.: Librarian Stereotypes in Young Adult Literature. =

- Young Adult Library Services, 2005. ősz. p. 24–31.
- [8] NAGY Erzsébet Viktória: A könyvtáros megjelenése a magyar és a világirodalmi alkotásokban. = Korszerű könyvtár, 2010. augusztus. p. 5.
- [9] ROWLING, J. K.: Harry Potter és a Titkok Kamrája. Budapest, Animus, 2001. p. 157. ISBN 963-9307-28-9
- [10] ROWLING, J. K.: A kviddics évszázadai. Budapest, Animus, 2001. p. 8. ISBN 963-9307-23-8
- [11] DANIELLE, Jessica: Librariotypes presents – „How people view my profession” memes! = Librarians + Stereotypes: A blog about the two, 2012. február 16. [Elektronikus dokumentum]
<http://librariotypes.wordpress.com/2012/02/16/librariotypes-presents-how-people-view-my-profession-memes/>
- [12] MIKULÁS Gábor: Az információs és könyvtári szolgáltatás PR-je. In: Horváth Tibor – Papp István: Könyvtárosok kézikönyve 4. kötet. Határterületek. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. p. 405. ISBN 963-389-964-3
- [13] BARÁT Tamás: A PR múltja, jelene, jövője. Az előadás elhangzott a PRevolúció konferencián. Pécs, 2002. 6 p. [Elektronikus dokumentum]
http://www.ceo.hu/pr/BaratTamas_PR_multja_jelene_jovoje.pdf
- [14] BARÁT Tamás: A bizalom tolmácsai. Budapest, Medipen, 2001. 312 p. ISBN 963-008-332-9
- [15] The Men of the Stacks – The Calendar. [Elektronikus dokumentum]
<http://menofthestacks.net/the-calendar>
- [16] uo.
- [17] This is What a Librarian Looks Like. [Elektronikus dokumentum]
<http://lookslikelibraryscience.com/>
- [18] Lost in the Stacks. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.wrek.org/lostinthestacks/>
- [19] TÓSZEGI Zsuzsanna: Az informatikus könyvtáros hallgatók által elsajátítandó tudásanyag és szakmai kompetenciák a bolognai képzési rendszerben. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 55. köt. 10. sz. 2008. p. 472.
- [20] Debreceni Egyetem IK Informatikus könyvtáros alapszak (BA) tantervi hálójája. [Elektronikus dokumentum]
http://www.inf.unideb.hu/konyvtarinfo/kepzesek/IKA_halo_2012.xls
- [21] Informatikus könyvtáros – könyvtári informatikus. = KATALIST, 2009. augusztus 24. [Elektronikus dokumentum]
<https://listserv.niif.hu/pipermail/katalist/2009-August/018983.html>
- [22] KÜHRNER Éva: Az orvosi könyvtárak helyzete napjainkban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. köt. 2. sz. 2010. p. 15.
- [23] Kell-e javítani a könyvtár kifejezés imázsát? – inkább dolgozzunk jobban! = KIT Hírlevél, 2013. február 23. [Elektronikus dokumentum]
<http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=kell-e-javitani-a-konyvtar-kifejezes-imazsat>
- [24] SINEK, Simon: How Great Leaders Inspire Action. = TED, 2010. május. [Elektronikus dokumentum]
http://www.ted.com/talks/simon_sinek_how_great_leaders_inspire_action.html

Beérkezett: 2013. VI. 9-én.

Bényei Miklós

Az informatikus könyvtáros szak fejlődésének három állomása

A Debreceni Egyetem Informatikai Kara és Könyvtárinformatikai Tanszéke 2013. június 21-én konferenciát rendezett „A könyvtártörténetől a jövő internetéig” címmel. Az előadások egy része a könyvtárak múltjával, másik hányada a jelen könyvtárügyével, leginkább az infokommunikációs technika alkalmazásával és a digitalizálás kérdéseivel foglalkozott. Szóba kerültek a szakképzés problémái is. Az egyik előadás hivatkozásokkal kiegészített szövegét alább közöljük. A szerző főként a debreceni egyetemen működő informatikus könyvtáros szak közel negyedszázados fejlődését tekinti át, de szükségszerűen érinti a hazai könyvtárosképzés utolsó évtizedének szövevényes fordulatait is.

Az első állomás

Könnyű kitalálni: az előadás címében említett három állomás egyike, az első nyilvánvalóan a debreceni informatikus könyvtáros szak létesítése 1989-ben. Bár az előzményekről és a körülményekről néhány cikk napvilágot látott¹, az alapítás részletes története még feltáratlan. Most, kis híján egy fél emberöltő távlatából sem igen lehetséges több, mint néhány érdemi, illetve kevésbé ismert vagy elfelejtett mozzanat felvillantása. Nekünk, könyvtárosoknak, valamint a helyi művelődésirányítóknak és a Kossuth Lajos Tudományegyetem vezetésének mintegy másfél évtizedes álma vált valóra, amikor a Művelődési Minisztériumban 1986-ban megszületett a döntés.² 1988-ban a felvételi tájékoztatóban már meg is hirdették a szakot³, de ekkor még nem volt elég jelentkező.⁴ Voltaképpen még a jogi fedezet is hiányzott, hiszen – *Pusztai Ferenc* miniszterhelyettesnek a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorához intézett levele szerint – a művelődési miniszter csak 1988 novemberében engedélyezte a szak létesítését⁵, az erről szóló tájékoztató a *Művelődési Közlöny* 1989. február 15-i számában jelent meg.⁶ A közleményben „informatikus-könyvtár szak” megnevezés szerepel, viszont az ötéves, kétszakos képzés során megszerezhető oklevélben a tárca az „informatikus-könyvtáros” megjelölés alkalmazását rendelte el. Az egyetemi vezetés és a felkért szakértői bizottság ugyanis a tárgyalások során azt az álláspontot képviselte – a nemzetközi fejlemények ismeretében –, hogy itt, Debrecenben nem a budapesti, bölcsészorientált képzést kell adaptálni. Felfogásukat híven tükrözi a matematikus *Daróczy Zoltán* rektornak a BTK Tanácsához 1989. június

21-én intézett levele. Hivatkozik az elődje, *Csikai Gyula* (atomfizikus, aki később miniszterhelyettesként is sokat tett a szak érdekében) elindította folyamatra, majd így folytatja: „Miután tájékozódtam [...] a hazai és külföldi egyetemi könyvtárosképzés helyzetéről, magam is arra a meggyőződésre jutottam, hogy ennek a lényegében interdiszciplináris jellegű szakemberképzésnek az egyetemünk által történő felvállalása előmozdíthatja intézményünk szakmai gazdagodását, korszerűsödését, a társadalmi szükségletekhez és gyakorlathoz való szorosabb kapcsolódását, a két kar közötti együttműködés továbbfejlesztését stb.”⁷

Mind az egyetem elöljárói, mind a minisztérium erőteljesen támogatták a képzés megindítását, a minisztérium *Könyvtári Osztálya*, amelynek vezetője a napokban elhunyt *Juhász Jenő* volt, anyagilag is segítette az alapozást. A *Bölcsészettudományi Kar* – ahová fővárosi mintára a leendő tanszék, illetve az oktatók kerültek volna – tanácsának többsége viszont nem lelkesedett az új szakért, végül elhúzódozó és áldatlan viták után pár nappal a felvételi vizsgák előtt visszamondta a fogadását.⁸ A *Természettudományi Kar* kémikus dékánja, *Bazsa György* azonban másként, a rektorhoz hasonlóan vélekedett. Két évvel későbbi cikkéből idéznék: „Az kezdettől fogva egyértelmű volt, hogy a klasszikustól eltérő, jelentős informatikai felkészültségű könyvtáros szakembereket kívánunk képezni...” Ebből egyenesen következett, mint írta, hogy „a szak gondozásának feladata átkerült egyetemünk bölcsészettudományi karáról a természettudományi karra, ahol ezzel is kifejeztük a hovatartozást, vagyis az idetartozást.”⁹ Az intézményen belüli zavar nem maradt visszhang nélkül. Pár nappal a

tanév megnyitása előtt, 1989. augusztus 30-án a helyi napilap, a *Hajdú-bihari Napló* névtelen munkatársa tömören és meglehetősen pontosan interpretálta a fejleményeket: „Az informatikus könyvtár szak működéséhez szükséges tanszék létrehozását megynk politikai változásai és a nyomában járó személycserék, az egyetem belső személyi ügyei, valamint a pozitívan értékelhető egyetemi autonómia erősödése még nem tették lehetővé, a képzéshez szükséges és erre alkalmas előadók és gyakorlatvezetők munkáját azonban az egyetem meg tudja szervezni.”¹⁰

Nem akármilyen elismerést, biztatást jelentett, hogy a *Könyvtártudományi és Módszertani Központ* rögtön a szakalapítást követően, vagyis már 1989-ben megkereste az egyetemet, és – mintegy megelőlegezve a bizalmat – kezdeményezte egy kihelyezett, kizárólag egyetemi oklevéllel rendelkezők számára meghirdetett másoddiplomás humán informatika levelező tagozat indítását.¹¹ Mindazonáltal szakmai berkekben is nagy meglepetést keltett az „informatikus” jelző. Volt, aki a vidéki egyetemi könyvtárosképzést eleve szükségtelennek tartotta (mellesleg a főiskolai szintet is egyetlen intézményre korlátozta volna).¹² Öt évvel később a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat hasábjain az *ELTE* egyik könyvtár szakos hallgatója nem is tekintette az egyetemi könyvtárosképzés részének a debreceni informatikus könyvtáros szakot, mert az szerinte „más jellegű” képzés (igaz, nem mondta meg, milyen).¹³ Szerencsére ezt a torz vélekedést gyorsan helyreigazították: a folyóiratban *Suppné Tarnay Györgyi* kollégánk, a *Könyvtári Levelező/lapban* az egyik végzős hallgatónk, *Göz Ágnes* bizonyították, hogy a debreceni informatikus könyvtáros szak szervesen illeszkedik a könyvtárosképzés hazai rendszerébe.¹⁴ Majd az első évfolyamunk másik hallgatója, *Szalontai Zita* – az ő szavaival élve: a „kísérleti nyulak” egyike – a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* 1995-ös utolsó számában immár könyvtárosként, társai nevében is visszaigazolta erőfeszítéseinket, az újfajta, valóban más jellegű könyvtárosképzés tartalmi törekvéseit.¹⁵ Ekkorra már a kételkedők zömét – bár nem mindegyikét – is sikerült meggyőzni.

Talán a szokottnál több bizonytalansággal, a vonat kiindult az első állomásról, és zakatolt, zakatol tovább, tovább. A szak néhány esztendő alatt az informatikus kollégák tevékeny közreműködésével lassan, fokozatosan megerősödött, ígéretesen formálódott a tanterv, a hallgatói létszám megnyugtatóan emelkedett. Élvezhettük a mindenkori

kari vezetés jóindulatát; sokat, igen sokat köszönhetünk *Arató Mátyás* professzor úrnak, aki az informatikai bázis kiépítésében segédkezett. *Fülöp Géza*, az *ELTE Könyvtártudományi Tanszékének* vezetője pedig az ún. hagyományos könyvtári tárgyak oktatását pártfogolta.¹⁶ Nemigen boldogulhatunk volna az egyetemi könyvtár vezetőinek és munkatársainak megértő támogatása nélkül. Pótolhatatlan szerepet játszottak a kezdeti időszakban a vendégoktatók, főként *Horváth Tibor*, *Ottovay László* és *Tóvári Judit*. A közvetlen dékáni irányítás és a *Számítógéppark* felé forduló tapogatózás után otthonra talált a szak a *Matematikai és Informatikai Intézetben*, amelynek matematikus igazgatója, *Lajkó Károly* és közkedvelt tanára, *Juhász István* – aki egy ideig közvetlenül gondozta a szakot – szintén felismerte, hogy az intézetben folyó informatikai kutatás és oktatás, valamint a meglévő és egyre bővülő, tökéletesedő számítógéppark kiváló háttérrel jelent egy korszerű, a nyugati normákhoz közelítő könyvtárosképzés kialakítására. Ugyanezt a szemléletet képviselte az 1994-ben megszervezett *Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék* informatikus vezetője, *Szabó József* és utóda, *Bácsó Sándor*. Ez az esztendő más szempontból is fontos helyközi megálló volt (már ha maradunk az állomás metafora mellett). Ekkor végzett az első, kizárólag angol szakosokat magában foglaló évfolyam. Ekkor indítottuk meg az öt féléves levelező tagozatot: egyrészt a tanárképző főiskolák könyvtár szakán végzettek számára megszerveztük a kiegészítő szakot, másrészt át- vagy visszavettük a KMK-tól a másoddiplomás képzést (ahová nem sokkal később beiskolázhatunk a tanítóképző főiskolák könyvtáros speciálkollégiumán végzetteket is); mindkettő népszerű forma volt, mi, oktatók is nagyon szerettük tanítani a többségében átlagon felül motivált és szorgalmas felnőtteket. Hallgatóink 1993-tól bekapcsolódtak a tudományos diákköri mozgalomba. 1994. október 25-26-án itt, Debrecenben rendeztük meg az országos könyvtárosképzési konferenciát.¹⁷ A Természettudományi Kar – és benne a mi szakunk – ekkortájt, az 1994/95-ös tanévtől tért át a kreditrendszerre, messze megelőzve a hazai felsőoktatási intézmények túlnyomó többségét. (Közbevetőleg megjegyezném: központi utasításra már ekkor kidolgoztuk – a nyíregyházi főiskolával közösen – a kétciklusú, BSc és MSc képzés tantervét, de ezt a kulturális kormányzat akkor még félrevette.) Mellőzve a további részleteket – például az oktatók számbeli és minőségi gyarapodását, a speciálkollégiumok meghirdetését –, az intézet első akkreditációja során, 1995 végén-1996 elején már jóleső érzéssel nyugtázhattuk a szak stabilizá-

lódását.¹⁸ Az „Észrevételek az akkreditációs értékeléshez” című, 1996. május 21-én kelt tanszéki dokumentumból idézem: „Úgy véljük, az [...] értékelés megerősíti, legitimálja a debreceni könyvtárosképzés sajátos, informatikai irányultságát és hozzájárul ennek a könyvtáros szakmán belüli végleges elfogadtatásához, egyáltalán a szak kedvezőbb külső megítéléséhez.”¹⁹ Tehát legyűrtük a nehézségeket, kialakultak, megszilárdultak az oktatás és a kutatás szervezeti, tartalmi keretei, majd az első évtized második fele – és ezt nem a megszépítő emlékezet sugallja – valóban nyugalmas, békés, teremtő időszak volt az első hazai informatikus könyvtáros szak életében. Közben a matematika- és számítástudományok doktori iskola égisze, nevezetesen – és ismét – Daróczy Zoltán akadémikus és Arató Mátyás professzor védőszárnyai alatt megindult a doktori (PhD) képzés (az országban elsőként 1996-ban *Virágos Márta*, a *Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának* mostani főigazgatója lett könyvtár- és információtudományból doktor)²⁰; a két kar vezetésének megállapodása alapján újabb felvételi vizsga nélkül felvehettük a felsőbb éves egyszakos hallgatókat; javultak a képzés hardver- és szoftverfeltételei; az iskolai könyvtárosok megoldatlan szakképzésének részbeni pótlására levelező tagozaton bevezettük a „könyvtárostanár” szakirányt (ennek elvégzését a TTK a diplomában is feltüntette); apránként kiépültek a külföldi kapcsolatok; az egyetemi könyvtárral közösen többször kezdeményeztük – az alsó- és középfokú tanintézetek mintájára – a gyakorló könyvtár és a gyakorlatvezető könyvtárosstátus megteremtését, egyelőre eredménytelenül; próbálkoztunk (szintén sikertelenül) az erdélyi távoktatási programmal; a felsőfokú szakképzésnek azonban mindmáig nem találtuk meg a helyét.

A második állomás

Aztán következett a második állomás. Közeledett az ezredforduló és a szak elnevezése ismét kétségesse, viták tárgyává vált. Már a képesítési kormányrendeletek előkészítése során látható volt, hogy az oktatásügyi kormányzat a mi szakunkat – annak ellenére, hogy világszerte interdiszciplináris szakterületnek tekintik és egyetemünk idehaza is követőkre talált – továbbra is bölcsészszakként határozta meg.²¹ A képző intézmények az 1999 januárjában lezajlott megbeszélésükön kompromisszumos javaslatot fogadtak el: a „könyvtáros-informatikus” formula mellett foglaltak állást.²² Az *Oktatási Minisztérium* felsőoktatási főosztálya

azonban – számunkra máig ismeretlen okból – a „könyvtáros” megnevezést erőltette. A szakma hevesen tiltakozott, a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete*, az *Informatikai és Könyvtári Szövetség*, továbbá a minisztérium *Könyvtári Osztálya* (élén *Skaliczki Judittal*) élénken támogatta a képzőhelyeket; majd mellénk állt a *Magyar Akkreditációs Bizottság* is. Mi, debreceniek – bár elfogadtuk volna a kompromisszumot – a kedvező tapasztalatokra hivatkozva a saját szakelnevezés mellett érveltünk, egyértelműen sikerrel. A Matematikai és Informatikai Intézet akkori igazgatója, *Pap Gyula* 2001. május 17-én elküldte (*Győry Kálmán* rektorhelyettes szóbeli ajánlásával) az általunk fogalmazott levelet²³ *Fésüs László* rektorhoz, aki nyilván felterjesztette azt *Kiss Ádám* helyettes államtitkárhoz. Pár nap múlva, 2001. május 28-án ugyanis az IKSZ elnökéhez megérkezett *Réffy József* minisztériumi főosztályvezető levele, a következő tájékoztatással: „Az Önök által utólag megküldött szakmai vélemény alapján végül is a szak megnevezése egyetemi és főiskolai szintű informatikus könyvtáros lesz.” Az indoklás idézi a MAB elvi állásfoglalását: a „szakmegnevezésben az informatikus szó jelzőként történő alkalmazása arra utal, hogy a képzés elsődleges célja olyan könyvtári szakemberek képzése, akik a modern kor kihívásainak is megfelelő alapvető informatikai ismeretekkel is rendelkeznek.” Az utolsó argumentum a Debreceni Egyetem példája volt, ahol „már létező szakként informatikus könyvtáros megnevezéssel folyik a képzés.”²⁴ Így került be július 13-án a 129/2001. számú, „a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről” szóló kormányrendeletbe.²⁵ Eszerint 2002-től valamilyen hazai képzőhelyen – az egyetemeken és a főiskolákon egyaránt – informatikus könyvtáros szakon képeznek szakembereket. (Feltétlenül idekíváncozik egy újabb zárójeles megjegyzés: az egyes tanszékek neve ugyanakkor rendkívül változatos, mint ahogy a kari hovatartozás is eltérő.) A nálunk folyó munka tartalmának és színvonalának újabb elismerését jelezte, hogy a képesítési követelményrendszer is nagymértékben a debreceni gyakorlatra támaszkodott. Úgy gondolom, a 2002-ben különvált *Informatikai Intézet* és a rövidesen, 2004-ben létrehozott *Informatikai Kar* akkreditációjához készült jelentésünkben joggal fogalmazhatunk meg: az iménti tény „és az itt végzett szakemberek helye, tevékenysége, tudományos aktivitása a hazai könyvtári életben jól tükrözi, hogy a debreceni informatikus könyvtáros képzés szakmailag és tudományos téren is országos rangot vívott ki magának.”²⁶

A harmadik állomás

Alighogy magunkhoz tértünk a képesítési, valamint a vele egyidejűleg hatályba lépett, és immár általános érvényű, szigorúan kötelező kreditrendelet²⁷ keltette kábulatból, roogni kezdett az ún. bolognai reform gyorsvonata. Az *Európai Felsőoktatási Térség* fejlesztési koncepciója (a CSEFT), amelyhez Magyarország is csatlakozott, egyebek között az addigi duális szerkezet (az elkülönült főiskolai és egyetemi szintű képzés) megváltoztatását, és a lineáris, egymásra épülő, vertikális szerkezet (alap-, mester- és doktori képzés) megvalósítását tűzte ki célul. Az itthoni oktatásirányítás meglepő (és talán indokolatlan, sőt kapkodónak látszó) sietéssel valamiféle sajátos hierarchia jegyében képzési területeket, azon belül képzési ágakat, még lentebb alapképzési szakokat jelölt ki. Minket, könyvtárosokat megdöbbenett²⁸, hogy a *Nemzeti Bologna Bizottság* első tervezetében – lényegében visszatérve a pár évvel azelőtt elvetett elgondoláshoz – a bölcsészettudományi képzési területen a magyar képzési ágon belül szerepelt az „informatikus könyvtáros” szakirány. Miután ezúttal már az önálló felsőfokú könyvtárosképzés megmaradása vagy megszűnése volt a tét, a szakmai szervek (beleértve a minisztérium könyvtári főosztályát) és a képző intézmények ellenállása azonnal kibontakozott. A küzdelem többirányú volt. Elsősorban a magyar szaknak való alárendelést kifogásoltuk, anakronisztikusnak tartván azt, és önálló, direkt bemenetű, három ciklusos szakképzést szorgalmaztunk. Másodsorban vitattuk – leginkább a könyvtár- és információtudomány interdiszciplináris jellegére, az ún. információs társadalom szükségleteire, továbbá a képzés hazai és külföldi helyzetére hivatkozva – a tudományterületi besorolást, és természetesen meg kívántuk őrizni az éppen hogy rendeletbe iktatott „informatikus könyvtáros” elnevezést.²⁹ Az összefogás ezúttal is eredményt hozott, igaz, csak részeredményt. A 381/2004. (XII. 28.) számú kormányrendelet értelmében megmaradt a direkt bemenetű „informatikus könyvtáros” alap- és mesterképzési szak (180, majd 120 kredit teljesítésével), a könyvtárak és az információszolgáltató helyek munkatársai ezután is szerezhetnek doktori (PhD) fokozatot. Ugyanakkor a szakot – ki tudja, miért? – a társadalomtudományi képzési területhez, közelebbről a társadalomismereti képzési ághoz sorolták át³⁰, tehát nem tudtuk érvényre juttatni azt az általunk különösen kitartóan hangoztatott szándékot, hogy az informatika képzési területhez (illetve képzési ághoz) tartozzunk. Komoly kétségeink voltak az egyszakos képzést illetően is. A kép teljessége és hitelessége megköveteli, hogy

ne hallgassuk el: a szakmánkon belül is voltak, akik a szimpla „könyvtáros” szakmegnevezéshez ragaszkodtak volna; például a kiválóan felkészült, széles nemzetközi látókörrel bíró Vajda Erik a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 2005. évi áprilisi számában hosszan fejtegette, miért helytelen az „informatikus” jelző használata.³¹ Eléggé közismert, hogy mostanság terjed egy másik, egyes kultúráirányítók által szívesen felkarolt felfogás is, amely a „könyvtár”, „könyvtáros” kifejezés negligálását javasolja; jellegzetes példájával találkozhatunk a résztvevők 2013. május 17-én a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának workshopján az egri Kis-Tóth Lajos kolléga mélyen átgondolt, a szakképzés jövőjéért aggódó előadásában.³² Mindazok számára, akik hajlanak e felé, történészként is megfontolásra ajánlom az alábbi gondolatot, amelyet Sebestyén György, az ELTE professzora találóan öntött szavakba: „a könyvtáros – szak és megnevezés – mégiscsak egy hároméves múltra visszatekintő epiteton volt.”³³

A korábbiak alapján kidolgozott képesítési követelmények figyelembe vételével a Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék a többi képzőhellyel közösen létrehívott konzorcium tagjaként 2004. november 10-én nyújtotta be az alapképzési (BSc) szak alapítási kérelmet a Magyar Akkreditációs Bizottsághoz. Mi vállaltuk a leendő MA szak mintaprogramjának kimunkálását is, humán informatika névvel. A MAB először visszautasította az alapszakon az informatikus könyvtáros megnevezés használatát, de később – a szakmai szervek és a minisztérium közbenjárására – engedélyezte. Így ezt követően, bő másfél esztendő elteltével a harmadik állomásra is megérkeztünk. 2006 szeptemberében megindult az oktatás, azóta már az ötödik évfolyam végezték, ha egyáltalán beszélhetünk még évfolyamokról. Majd a dolgok természetes rendje szerint 2009 őszén az első mester (MA) szak hallgatói is megkezdték tanulmányaikat. Ezzel egy időben a vonatunk eljutott egy újabb, voltképpen a negyedik állomásra is: hosszú-hosszú puhatolódzás, tervezgetés, kísérletezgetés után lehetőség nyílt a magyar könyvtárosság egyik legnagyobb csoportja, az iskolai könyvtárosok egyetemi, MA szintű szakképzésére, a könyvtárpedagógia szak keretében. Már erről is eszmét cserélhettünk a munkatársaink által 2008. augusztus 26-án a könyvtáros-képzésről szervezett országos könyvtári kerekasztal vendégeivel. Nem sokkal előtte lezárult szakunk fejlődésének egy igen fontos fázisa is: miután Boda István habilitációja és docensi kinevezése folytán megértek a személyi feltételek, 2008-ban az Informatikai

Kar az ő vezetésével létrehozta – gyakorlatilag húsz év késéssel – az önálló Könyvtárinformatikai Tanszéket. Mindarról, ami ezután történt, Boda kolléga adott számot előadásában.³⁴

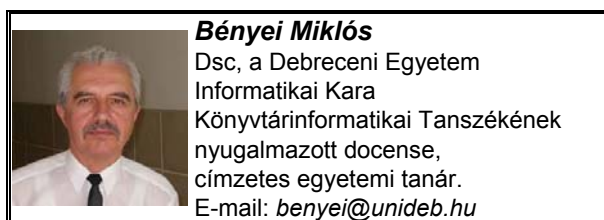
Remélhetőleg – hogy még egyszer visszatérjek a választott metaforára – ezen az úton nincs végállomás. Az eddigi pályaszakaszokra visszatekintve Papp Istvánt, a magyar könyvtárügy egyik kiemelkedő alakját, szakunk jeles barátját szeretném idézni. A könyvtárosképzésről írt sorai értelmezhetőek tanulságként is, intellemként is, ám leginkább a felelősségtudat ébresztéseként: „itt nem egyszerűen a szakmai ismeretanyag összetétele és korszerűsége forog kockán, hanem a szakma hitelképessége is.”³⁵ Nekünk, debrecenieknek a lelkiismerete tiszta lehet: amióta, vagyis közel negyedszázada létezik a szak, igyekeztünk mindig e mottó szellemében dolgozni.

Irodalom és jegyzetek

- 1 A három legfontosabb cikk: BÉNYEI Miklós – JÉKEL Pál: Informatikus könyvtáros szak a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. = Könyvtáros, 1990. 9. sz. p. 546–550. p.; BAZSA György: Gondolatok a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen folyó informatikus-könyvtáros képzésről. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 1991. 4. sz. p. 152–156.; BÉNYEI Miklós – BODA István Károly: Könyvtár- és információtudományi PhD-képzés a Debreceni Egyetem Informatikai Karán. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 2005. 7–8. sz. p. 347–352. p.
- 2 BÉNYEI Miklós – JÉKEL Pál i.m. p. 547.
- 3 Felsőoktatási felvételi tájékoztató : Nappali, esti, levelező tagozatok 1988. Budapest, Művelődési Minisztérium, 1987. 66. p.
- 4 BÉNYEI Miklós – JÉKEL Pál i.m. p. 547. – Az előkészítő bizottság ált. összeállított „KLTE informatikus könyvtáros szak. Képzési alapküldetvények” 1988. február 24-én kelt. (Másolata a szerző tulajdonában.)
- 5 PUSZTAI Ferenc miniszterhelyettes levele Daróczy Zoltánnak, a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorának, 1988. nov. 23. (Másolata a szerző tulajdonában.)
- 6 Tájékoztató szak létesítéséről. = Művelődési Közlöny, 1989. (24. sz.) febr. 15. p. 1250.
- 7 DARÓCZY Zoltán rektor levele a Bölcsészettudományi Kar Tanácsához, 1989. jún. 21. (Másolata a szerző tulajdonában.)
- 8 A heves viták tartalmáról, a szemléleti különbségekről a nyilvánosságot is tájékoztatták a KLTE lapjában ez év őszén-telén megjelent közlemények: NAGY György: Egyetemi reform és informatika (avagy kinek kell egy szak, avagy haladjunk-e a világgal?) = Egyetemi Élet, 1989. szept. 27. (28. köt. 3. sz.) p. 2. [valójában Soós Pál egyetemi tanárnak, a Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszék – ahová a majdani informatikus könyvtáros oktatók kerültek volna – vezetőjének nyilatkozata]; IMRE László: Haladjunk-e a világgal? (Hozzászólás Nagy György cikkéhez). = Egyetemi Élet, 1989. dec. 8. (28. köt. 5. sz.) p. 1. [a BTK új dékánjának észrevételei].
- 9 BAZSA Gy. i.m. 153. p.
- 10 Új szak a KLTE természettudományi karán. = Hajdú-bihari Napló, 1989. aug. 30. p. 1.
- 11 Együttműködési megállapodás a KLTE TTK és az Országos Széchényi Könyvtár között informatikus-könyvtáros képzés tárgyában. [1989.] [közlekedés nélkül]. (Másolata a szerző tulajdonában.) – A szakajtóban az első híradás: Felszólalás innováció ürügyén. = Könyvtári Levelező/lap, 1989. 5. sz. p. 6.; érdemes innen idézni: „a bizonytalanul induló debreceni könyvtárosképzést erkölcsileg is támogatandó, a Kossuth Lajos Tudományegyetemről kihelyezett tagozatot váltott ki magának a nemzeti könyvtár a már alkalmazásban lévő bölcsészdiplomások másoddiploma-szerző képzésére.”
- 12 MADER Béla: Lektorai vélemény Zsidai József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére című tanulmányáról. = Könyvtáros, 1990. 1. sz. p. 15. A véleményezett írás szerzője a debreceni képzés mellett foglalt állást, „nyilvánvaló” kitétel: ZSIDAI József: Javaslat a felsőfokú könyvtárosképzés fejlesztésére: Tervezet. = Könyvtáros, 1990. 1. sz. p. 7.
- 13 CSOMA Éva: Könyvtárosképzés Magyarországon. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. 5. sz. p. 29.
- 14 SUPPNÉ TARNAY Györgyi: Ami a képből kimaradt. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. 10. sz. p. 59–60.; GŐZ Ágnes: „Más jellegű” képzésünkről. Informatikus könyvtárosok képzése a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. = Könyvtári Levelező/lap, 1994. 10. sz. p. 11.
- 15 SZALONTAI Zita: Az öt éves debreceni informatikus-könyvtáros képzés egy volt hallgató szemével. = Könyvtári Figyelő, 1995. 1. sz. p. 58–62.
- 16 Ő már 1989 őszén is egyenrangú képzési helyként emlegette a debreceni egyetemet: FÜLÖP Géza: Könyvtártudomány és szakirodalmi tájékoztatás – oktatási helyzetkép. = Könyvtáros, 1989. p. 722.
- 17 A debreceni könyvtárosképzési konferencia ajánlásai. = Könyvtári Figyelő, 1995. 1. sz. p. 63–65. A konferencia címe: A könyvtárosképzés helyzete és fejlődési irányai Magyarországon. A tanácskozási készítették el a szak munkatársai az első átfogó jellegű beszámolót: A debreceni KLTE TTK Matematikai és Informatikai Intézet keretében működő informatikus könyvtáros képzés kialakulása, jelenlegi helyzete és a képzés jövőbeli irányai. (Másolata a szerző tulajdonában.)
- 18 Kossuth Lajos Tudományegyetem Természettudományi Kar, Informatikus könyvtáros szak. Önértékelés. [Debrecen, 1995. október.] (Másolat a szerző tulajdonában.)

- ¹⁹ A dokumentum a szerző tulajdonában.
- ²⁰ BÉNYEI Miklós – BODA István Károly i. m. p. 349–350.
- ²¹ A 166/1997. (X. 3.) Korm. rendelet a természettudományos felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről című jogszabályban nem szerepelt az informatikus könyvtáros szak.
- ²² A képesítési bizottság „Könyvtár” munkacsoportjának ülése 1999. jan. 23-án volt.
- ²³ A levél másolata a szerző tulajdonában.
- ²⁴ A levél másolata a szerző tulajdonában.
- ²⁵ 129/2001. (VII. 13.) Korm. rendelet a felsőoktatásban a bölcsészettudományi és egyes társadalomtudományi alapképzési szakok képesítési követelményeiről. = *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 2001. 2/1. köt.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2002. p. 1013., 1058–1059.
- ²⁶ Az informatikus könyvtáros szak tevékenysége. Előterjesztés az Informatikai Kar akkreditációjához, 2003. június. (Másolat a szerző tulajdonában.)
- ²⁷ 200/2002. (XI. 29.) Korm. rendelet a felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról. = *Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 2000. 2. köt.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2001. p. 2359–2363.
- ²⁸ Az erre való reakcióként a megoldási lehetőségeket mérlegelte BARTOS Éva: *Küszöbön a magyar könyvtárosképzés átalakulása.* = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2004. 5. sz. p. 3–8.
- ²⁹ A küzdelem talán legfontosabb dokumentuma: Vélemény „A magyar felsőoktatás kétciklusú szakszerkezetének alapképzési rendszere” c., munkaanyagról, 2004. márc. 10. (Másolata a szerző tulajdonában.)
- ³⁰ A Kormány 381/2004. (XII. 28.) Korm. rendelete a többciklusú felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól. = *Magyar Közlöny*, 2004. 203. sz. 1. köt. p. 16216–16218. 1. számú melléklet: A többciklusú felsőoktatási képzési szerkezet alapképzési szakjai és egyes osztatlan szakjai – p. 16219–16222. (az informatikus könyvtáros szak: p. 16220.)
- ³¹ VAJDA Erik: *Könyvtár-informatika – avagy egy félrevezető terminus születése, tündöklése és bírálata.* = *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2005. 4. sz. p. 22–28.
- ³² Meghívó: „Digitális írástudás, mobil eszközök használata a könyvtárban” workshop. 2013. május 16-17. A második napon tartott előadás címe: *Pedagógiai kísérletek mobil eszközök oktatási alkalmazásával.*
- ³³ A Könyvtári Intézetnek a képzés problémáiról rendezett workshopján hangzott el, 2001. május 23-án. A szerző saját feljegyzése.
- ³⁴ Bővebb, szöveges változata: BODA István: *A Könyvtárinformatikai Tanszék első három éve a Debreceni Egyetem Informatikai Karán. Történet, jövőkép és stratégia.* = *A könyvtártörténettől a jövő internetéig. Tanulmányok a 70 éves Béneyi Miklós köszöntésére.* Szerk. Boda István. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2013. p. 10–21.
- ³⁵ PAPP István: *Könyvtárosi etika – hitelképes könyvtáros.* = *Könyvtári Figyelő*, 2007. 1. sz. p. 103.

Beérkezett: 2013. VI. 28-án.

Lassan terjed a Windows 8

Újabb jelentős mérföldkőhöz érkezett a Microsoft új operációs rendszere, amelynek piaci részesedése először haladta meg az 5 százalékot és amely először utasította maga mögé a Vistát. A NetApplications legfrissebb adataiból kiderült, hogy a különböző készülékek 91,51 százalékán fut valamelyik Windows-verzió, 7,20 százalékán Mac és 1,28 százalékán Linux. Az operációs rendszerek egyes változatait tekintve továbbra is a Windows 7 van az élen 44,37 százalékos piaci részesedéssel. Az elavult Windows XP még az asztali számítógépek és a laptopok 37,17 százalékán található meg. A harmadik legnépszerűbb operációs rendszer ugyanakkor már a Windows 8, amelynek a piaci részesedése 5,10 százalék. Ez 0,83 százalékos növekedésnek felel meg május-hoz viszonyítva és a Windows 8 így maga mögé utasítja a Windows Vistát (4,62 százalék). A sorban a Mac OS X 10.8 (3,14 százalék), a Mac OS X 10.6 (1,76 százalék), a Mac OS X 10.7 (1,73 százalék) és a Linux (1,28 százalék) következnek.

Érdeklődés, hogy a konfigurációk még 0,19 százalékán Windows NT, míg 0,10 százalékán Windows 2000 fut. A Windows 98 és a Windows Millennium ugyanakkor végérvényesen nyugdíjba vonult. A NetApplications adatait 40 000 honlap és 160 millió látogató bevonásával készíti el. A Microsoft új operációs rendszere iránti érdeklődés a Windows 8.1 kiadás megjelenésével a közeljövőben alighanem tovább nő majd. Áprilisban a Windows 8 piaci részesedése 3,17 százalék, a Windows 8 Touch és a Windows RT Touch részesedése pedig 0,12, illetve 0,02 százalék volt. A Microsoft számára a legnagyobb problémát továbbra is az jelenti, hogy a Windows 7 rendkívül sikeres, stabil, gyors és kiforrott operációs rendszer, így aki azt használja, nem szívesen vált.

/SG.hu Hírlevél, 2013. július 2., <http://www.sg.hu>

(BBné)

Logisztikai döntések – fókuszban a disztribúció. Egy multimédiás, interaktív szakkönyv bemutatása

GELEI Andrea (szerk.)
Logisztikai döntések – fókuszban a disztribúció. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2013. – 456 p.
 ISBN 978 963 05 9380 9

Egy olyan könyvet szeretnék röviden bemutatni, melyről *dr. Chikán Attila* egyetemi tanár, a logisztikai menedzsment hazai meghonosításának egyik kulcsszereplője a könyv előszavában úgy ír mint mérföldkőről a magyar logisztikai szakirodalomban. Ezt a dicséretet az anyag reményeim szerint nem kizárólag a könyvet támogató *online Logisztikai Tudásbázis multimédiás és interaktív szakmai anyagai* miatt érdemelte ki, a kiadványnak ez az aspektusa azonban kétséget kizáróan egyedülálló a hazai menedzsment könyvkiadási gyakorlatában.

Az Akadémiai Kiadónál egyszerre a Marketing és a Menedzsment Szakkönyvtár sorozatban is megjelenő könyv alapvetően szakkönyvnek készült, hi-

szén azokat a vezetői döntéseket veszi számba, amelyeken keresztül a logisztikai rendszer hatékonyan kialakítható és működtethető. Mivel azonban a mesterképzés és a posztgraduális képzési programok a jövő, illetve a jelen vezetőinek képzését célozzák, a könyv egyben tankönyv is. A vezető nemzetközi értelmezéseknek és megközelítéseknek megfelelően a logisztikai menedzsmentet, ezen belül kiemelten a disztribúciós logisztika kérdéseit stratégiai megközelítésben, folyamat- és rendszerszemléletben, a hatékony erőforrás-gazdálkodást középpontba állítva tárgyalja. Végig arra keresi a választ, vajon hogyan járulhat hozzá a logisztika a vállalatok versenyképességét biztosító kettős értékteremtéshez, hogyan képes tehát hozzájárulni a vevői és a tulajdonosi érték növeléséhez.

Nemzetközileg is egyedülálló módon térképezi fel a logisztika stratégiai jelentőségű döntéseit, azokat a kérdésköröket, amelyek mentén a logisztika a legközvetlenebb módon és a legerőteljesebben képes hozzájárulni az összvállalati célok és stratégia megvalósításához. A belső vállalati kérdések mellett a logisztikai menedzsment kihívásait ugyanakkor beilleszti az ellátási lánc összefüggésrendszerébe is. Tárgyalja azokat a menedzsmentkihívásokat, melyek abból a speciális helyzetből adódnak, hogy a logisztikai folyamatok hatékony menedzsmentjét nemcsak egyetlen vállalaton belül, de az együttműködő vállalatok határain átívelve, ellátási láncokban is meg kell tudni oldani.

A könyv felépítése és a tárgyalt döntések a következők:

- I. Alapvetés
 1. Logisztika a vezetői döntések tükrében
 2. A logisztika teljesítménye – a kiemelt érintettek számára teremtett érték
 3. Az elvárt logisztikai teljesítmény meghatározása

- II. A logisztika rendszerkialakító döntései
 - 4. A disztribúciós struktúra meghatározása és a telephelyválasztás döntése
 - 5. A raktárkapacitás meghatározásának döntése
- III. A logisztika működtetési döntései
 - 6. A kereslet tervezésének elmélete és módszerei
 - 7. A disztribúciós erőforrás-tervezési rendszer
 - 8. Készletgazdálkodási döntések a disztribúciós logisztikában
 - 9. A disztribúciós logisztika informatikai támogatása
 - 10. Logisztikai kontrolling
- IV. Menedzsmentkihívások a disztribúciós láncban
 - 11. Döntés a kiszervezésről
 - 12. A disztribúciós lánc menedzsmentjének kiemelt döntése az értékesítési rendszer kialakítása
 - 13. Kapcsolatok menedzsmentje a disztribúciós láncban
 - 14. A disztribúciós lánc folyamatainak speciális menedzsmentmegoldásai
 - 15. Kockázatmenedzsment a disztribúciós láncban
- V. Kitekintő fejezetek
 - 16. Makrologisztikai kitekintés
 - 17. A disztribúció fenntarthatóságának dilemmái

A kiadvány ugyanakkor nemcsak feltérképezi a kiemelt jelentőségű vezetői döntéseket és azok összefüggésrendszerét, de számos *döntéselőkészítő, döntéstámogató módszert* be is mutat. Sőt! Kiemelt célja azoknak az – elsősorban az anyagi erőforrások tervezéséhez kapcsolódó – matematikai-statisztikai módszereknek az ismertetése, amelyek használata nélkül ma már megalapozott döntés nemigen hozható. E módszerek leírását maga a *törzsszöveg* tartalmazza, s alkalmazásukat a könyvben található *esettanulmányok* is segítik. Az írott szöveg önmagában azonban kevésbé alkalmas arra, hogy támogassa azoknak a *képességeknek a fejlesztését*, amelyek a bemutatott módszereknek, ismeretanyagoknak az elsajátítása és begyakorlása révén valóban használható tudássá konvertálják a könyvben megtalálható ismeretanyagot. Ezért olyan online *Logisztikai Tudásbázis* kifejlesztésére is sor került, amely hatékonyabban képes támogatni a képességfejlesztést. Ez a Logisztikai Tudásbázis különböző típusú háttéranyagokat foglal magában. Egyrészt megtalálhatók itt olyan előre programozott *Excel fájlok*, melyek segítségével az olvasó a már említett matematikai-statisztikai módszerek alkalmazását interaktív módon gyakorolhatja, saját vállalati adatai felhasználásával akár szimulációs elemzéseket is végezhet. A vevőszegmentáció, a kereslet-előrejelzés és a készletgazdálkodás témaköreit támogató Excel fájlokhoz olyan *Útmutató* is készült, melyek könnyebbé teszik ezt a gyakorlást és szimulációt (1. ábra).

Logisztikai döntések — fókuszban a disztribúció

Kedves Olvasó!

Ezen az oldalon a **Logisztikai döntések — fókuszban a disztribúció** című könyv kereslet-tervezéssel kapcsolatos kiegészítő háttéranyagait találja.

Az alábbi Excel-táblázat segítségével gyakorolhatja a bemutatott tervezési módszereket. A táblázat kezelését megkönnyíti, ha elolvassa kitöltési útmutatónkat.

Sikeres tervezést kívánok!

Gelei Andrea szerkesztő

 [Keresletelőrejelzés program Excel formátumban »](#)

 [Letölthető útmutató PDF formátumban »](#)

1. ábra Kereslet-előrejelzési módszerek elsajátításának támogatására készült honlap felülete a Logisztikai Tudásbázisban

A Logisztikai Tudásbázis más jellegű anyagokat is tartalmaz. Találhatók itt például olyan *rövidfilmek*, amelyek modern, a logisztikai vevőkiszolgálási folyamatot hatékonyan támogató, különböző technológiai megoldásokat illusztrálnak (2. ábra), de *hosszabb lélegzetű mozgóképek* is, melyek egy-egy vállalat átfogó gyakorlatát, folyamatszerkezési és információtechnológiai megoldásait, a ma elérhető legjobb gyakorlatot mutatják be. Ezen kívül egyéb, *kiegészítő jellegű anyagok*, információk is feltöltésre kerültek e tudásbázisba.

A könyv mögött álló Logisztikai Tudásbázis számára a *GS1 Magyarország Nonprofit ZRt.* biztosított felületet. A GS1 független, semleges, globálisan működő szervezet, amelynek célja, hogy globális szabványok és technológiák kidolgozása segítségével támogassa a vállalati logisztikai folyamatokat, ellátási láncokat a hatékony és zavartalan fizikai áruáramlás és az azt kísérő információ- és dokumentumáramlás lebonyolításában. A Logisztikai

Tudásbázis anyagai beszédes honlapcímek és többdimenziós QR kódok segítségével is előhívhatók, melyeket szintén a GS1 Magyarország bocsátott a könyv rendelkezésére (3. ábra). Felajánlásuk a Logisztikai Tudásbázis technikai kialakítására és működtetésére vonatkozóan tehát illeszkedik alapvető céljukhoz és remélhetően támogatja is azok megvalósulását.

3. ábra A Logisztikai Tudásbázis egyik kiegészítő információs anyagának, a könyv szerzőinek életrajzait és publikációs tevékenységüket bemutató dokumentumnak előhívását támogató többdimenziós QR-kód

Logisztikai döntések — fókuszban a disztribúció

Kedves Olvasó!

Ezen az oldalon a *Logisztikai döntések — fókuszban a disztribúció* című könyv raktárkapacitás meghatározásával foglalkozó fejezetének kiegészítő háttéranyagait találja.

A fejezetben a dinamikus raktárkapacitás meghatározása kapcsán felmerülő, a kommissiózást támogató információ- és kommunikációtechnológiai, illetve egyéb raktártechnológiai megoldásokat bemutató videókat talál. Kérjük, tekintse meg őket!

Kellemes tájékozódást kívánok!

Gelei Andrea szerkesztő

 <p>Árut az emberhez kommissiózás pick by lighttal</p>	 <p>Párhuzamos kommissiózás</p>	 <p>Párhuzamos rendelés kisedés ujj mobilterminál</p>
 <p>Pick by Light kisedés</p>	 <p>Pick by Voice kisedés</p>	 <p>Robopick gépi kommissiózás</p>

2. ábra A modern kommissiózási technológiákat bemutató honlap felülete a Logisztikai Tudásbázisban

A könyv megszületése abból a szempontból is egyedülálló a hazai menedzsment-szakirodalomban – s talán mondhatjuk a szakma életében is –, hogy megszületéséhez nemcsak a *Budapesti Corvinus Egyetem oktatóinak*, mint szerzőknek a munkája volt elengedhetetlen, de a logisztikai ágazat kulcsszereplőinek részvétele is. A GS1 Magyarország mellett *számos vállalatnak és vezetőiknek aktív támogatására volt szükség* ahhoz, hogy például az említett filmek elkészülhessenek. Ez-

úton is köszönet illeti őket! A logisztika és az ellátási lánc versenyképes működtetése mindig csapatmunka, s ezt az alapüzenetet reményeink szerint a könyv és a hozzá tartozó tudástár megszületése maga is alátámasztja.

Gelei Andrea

(Szerkesztő, a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi docense)

E-könyvek 2013-ban. Betartott és megszegett ígéretek, fausti alkuk

Az e-könyvek kapcsán nemcsak megszegett ígéretekkel találkozunk, hanem elvesztegetett lehetőségekkel is. Ez a technológia jelentős társadalmi károkat okozhat, különösen azok számára, akik nagy mennyiségű könyv fogyasztói. Ezen kívül társadalmi intézményeinket és normáinkat fenyegeti. Azon a fausti alkun kívül, amely a kényelemmel csábít, nem kínál egyebet. A mulasztás nem elsősorban technológiai természetű, hanem abban mutatkozik meg, ahogyan a jogtulajdonosok a technológia alkalmazásának módját megválasztják, valamint talán éppen azokban a jogi és politikai keretekben, amelyek lehetővé tették, hogy ez történjen.

Tisztáznunk kell, hogy az e-könyveket nem *megvásároljuk*, hanem esetükben rendkívül komplex feltételeket tartalmazó licencmegállapodásokat kötünk, amelyek korlátozzák, hogy mit tehetünk velük. A licencekben található korlátozások egy része technológiai, másik része jogi természetű. Az az állítás, hogy e-könyvet vásárolunk, mindenestre egy nagy marketinghazugság.

Betartott és be nem tartott ígéretek

Az e-könyv olvasó platformoknak (olvasókészülékeknek) az a képessége, hogy a betűtípus és a betűméret állítható, valamint a szöveg felolvastatható a látássérültek számára, csak részben van meg. Létezik és finomodik a felolvasási technológia, azonban még sok a tennivaló ezen a téren, ráadásul az egyes platformok ilyen irányú képességei eltérőek. Az *Authors Guild* (a szerzők érdekvéviselője) és a kiadók sajnos sikeresen kötötték magukat ahhoz az állásponhoz, hogy a szöveg felolvasatásának jogából következő funkció nem

rutinszerűen része a licencvásárlásnak, így csökken annak a mértéke, hogy egyetlen adaptív kulcs-technológia legyen alkalmazható.

Az e-könyvtechnológia ígérete az volt, hogy képesek leszünk nagy könyvgyűjteményeket könnyű, kompakt formában magunkkal vinni. Ez megvalósult, sőt ez az e-könyvek egyik legfőbb vonzereje a rendszeresen olvasók és különösen a gyakran utazók számára. Az e-könyvtechnológia szükségtelemmé teszi a nyomtatást, raktározást, a fizikai példányok szállítását.

A fogyasztók által a kereskedelmi forrásokból megrendelt e-könyvek könnyebben és gyorsabban férhetők hozzá, mint nyomtatott elődeik. Nem kell tehát várni a megrendelt mű megérkezésére vagy könyvesboltról könyvesboltra menve keresni az áhított könyvet. Elég azt letölteni. Nehéz viszont megítélni, hogy az e-könyvek „zöldebbek”-e, mint nyomtatott elődeik, mivel a könyv olvasó készülékek előállítás, kiszállítása és az elhasználdott eszközök kezelése nyomán is marad ökológiai lábnyom.

Annak eldöntése, hogy az e-könyvek olcsóbbak-e, mint a nyomtatottak, megint csak összetett kérdés. Amíg a vezető kiadók keménytáblás könyvei listáránál olcsóbbak az e-könyvek, ugyanannak a nyomtatott könyvnek a kedvezményes ára, például az Amazon kínálatában, alacsonyabb ennél. Meg kell említenünk, hogy az e-könyves környezetben egyes befutott szerzők elhagyhatják kiadójukat, és közvetlenül értékesíthetik műveiket olyan csatornákon, mint az Amazon, amivel a kereskedelmi kiadóknál alacsonyabb áron kínálják könyveiket és talán nagyobb nyereséget érnek el. Az új szer-

zök ugyanezek a csatornákon keresztül, ugyan-csak közvetlenül a nagyközönséghez fordulhatnak, csak néhány dollárt kérve e-könyveikért. Mindkét esetben igaz, hogy jelentősen alacsonyabb árakkal találkozunk.

Van néhány olyan ügy is, amelyet nem nevezhetünk ígéretnek. Mindenekelőtt a magánélet titkosságának és az adatgyűjtésnek a kérdését említhetjük. Nyilvánvaló, hogy az e-könyvplatformok alkalmasak arra, hogy segítségükkel igen részletes (bár nem feltétlenül teljesen megbízható) adatokat gyűjtsön valaki az egyes olvasók szokásairól és gyakorlatáról. Az olyan piaci csatornák, mint az Amazon és az Apple képesek arra, hogy ilyen adatokat gyűjtsenek és eladják vagy megegyezés alapján szolgáltatassák a kiadóknak, talán névtelenül, esetleg összesítve. Elméletileg ezek az adatok akár a szerzőkhöz is eljuthatnak.

Nem látjuk tisztán, hogy kik, milyen adatokat és meddig gyűjtenek. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy egyre inkább olyan világban élünk, ahol, ha lehetséges az adatgyűjtés, akkor meg is történik.

A közösségi olvasás, például annotációk megosztása, egyelőre még kísérleti jellegű és gyermekcipőben jár. Nehéz megmondani, mennyire lesz népszerű az olvasók körében, ráadásul ez a magánélet titkosságához való viszonyától is függ.

A könyvtárak és az e-könyvek

Ahhoz képest, hogy az e-könyvek kölcsönzése az eddiginél hatékonyabb és alkalmazkodó közkönyvtárakat ígért, a kiadók és néhány szerző – egymás között legalábbis – tolvajoknak tekinti a könyvtárakat, mondván, hogy azok bevételektől fosztják meg őket. Korábban a jogi szabályozás nem tette lehetővé, hogy a kiadók ne adjanak el nyomtatott könyveket a könyvtáraknak, vagy eltérő árakat számoljanak fel nekik. Az e-könyvekkel és a licencmegállapodásokkal könnyen választhatják azt, hogy nem lépnek üzleti kapcsolatba a könyvtárakkal (úgy, hogy nem engedik meg a kölcsönzést), vagy sokkal magasabb árakat szabnak, továbbá befolyásolhatják a hozzáférhetőséget (pl. úgy, hogy a bestsellerek kölcsönzését csak a megjelenés után engedélyezik). Ez valójában már a jelen: néhány nagyobb kiadó erősen korlátozza azoknak az e-könyvcímeknek a körét, amelyekhez a könyvtárak hozzáférnek, mások igen magas áron adják bérbe az e-könyveket a könyvtáraknak, kor-

látozott számú kölcsönzést engedve, vagy rövid időre, esetenként mindkét megszorítással teszik csak lehetővé a kölcsönzést. Bár lehetnek indokai a korlátozottan eltérő áraknak, a jelenlegi helyzet okán riadót kellene fűjnünk. Annak lehetősége ugyanis, hogy a könyvtárak hosszú távon teljesíteni tudják küldetésüket, a kiadók kényének-kedvének van kiszolgáltatva. A nagyközönség eközben egyáltalán nem tudja, mi történik ezen a területen. A könyvtárak számára viszont létfontosságú, hogy a helyzet a nyilvánosság ellenőrzése alá kerüljön.

Még abban az esetben is, ha a könyvtárak sikeresen megszerzik a licenceket, szégyen az is, amit az olvasói hozzáférés területén tapasztalunk. Elég, ha arra gondolunk, hogy milyen egyszerű különböző kiadók könyveit megvásárolni az Amazontól, majd milyen egyszerűen szállítják azokat le Kindle könyvolvasókra (vagy a Kindle szoftvert használó táblagépünkre). Vessük össze ezt a zavarba ejtő összetettséggel, amellyel a könyvtári olvasónak szembe kell néznie, ha a kívánt e-könyvet szeretné megtalálni, majd kölcsönözni könyvtárából. Az embernek az a benyomása támad, hogy – míg mindenütt vannak problémák – a rendszerek, a felhasználói interfészek, a sűgőfájlok és az oktatóanyagok, valamint a könyvolvasó platformok szállítóinak, továbbá a kiadóknak nem áll szándékában vagy nincs érdekeltsége abban, hogy a könyvtári e-könyvkölcsönzést hasonlósá és olyan könnyűvé tegye, mint az e-könyvek beszerzése fogyasztói csatornákon. Gyanítható, hogy ez rossz fényt vet a könyvtárakra és a szerzőkre. Azok a szereplők viszont, akik leginkább hibáztathatók mindezért, nem nagyon láthatók az átlagolvasó számára.

Érdemes megjegyeznünk, hogy a zeneipar lényegében lemondott a digitális jogkezelő rendszerek (DRM) használatáról, mivel felismerte, hogy ezek nem sokra jók, azon kívül, hogy feldühítik a felhasználókat és gátolják az innovációt. Ezt a leckét a kiadói világnak még meg kell tanulnia, mivel a DRM-hez való ragaszkodása a problémák jelentős részének okozója.

Tulajdonlás és állandóság

Az elmúlt évszázadokban a könyvek azok közé a tárgyak közé tartoztak, amelyek birtoklásához gyengéd érzelmek fűznek minket. Generációról generációra öröklődtek egy-egy családon belül, évszázadokat fogtak át a kutatókönyvtárak gyűjteményeiben, a könyvgyűjtőknél és az antikváriu-

mokban. Hiteles részét képviselték a családok és közös kultúránk örökségének. Az e-könyvek kockára teszik mindezt. A legtöbb esetben nem tudjuk megvásárolni e-könyveinket eladni, vagy ajándékba adni, mivel a licencek alapján nem tulajdonunk az e-könyv és a licencek nem átadhatók. Annak ellenére, hogy az Amazon egy elektronikus „használt-könyves bolt” meghökkentő szabadalmát szerezte meg, a legtöbb licencmegállapodás kizárja ezt. (Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán, újra fel kellett-e találni az antikváriumot?)

Valójában számos olyan bevett társadalmi gyakorlat, mint amikor egy-egy könyvet barátainkkal együtt használunk, vagy megőröklünk, nem értelmezhető az e-könyvek esetében, kivéve, ha licencmegállapodás teszi lehetővé ezeket, továbbá az olyan szolgáltatók, mint az Apple és az Amazon megfelelően rendelkeztek róluk. Ha ezek hiányában adjuk el, kölcsönözzük stb. e-könyvünket, műszaki gátakba ütközünk, továbbá nagyon valószínű, hogy magán- és büntetőjogi felelősségre vonással is számolnunk kell, még hozzá elképesztően kemény szankciókkal, különösen azokban az esetekben, ha megpróbáljuk kikerülni a műszaki gátakat.

A könyvtáraknak az e-könyvtartalmak hosszú távú megőrzése során hasonló problémákkal kell szembenézniük. Bár lehetséges olyan licencek megalkotása, amelyek lehetővé teszik a digitális megőrzést és a közösségi megőrzési mechanizmusok kialakítását, ahogyan ez a digitális tudományos folyóiratok esetében történt, ahol általában a tudományos könyvtárak a piac meghatározó részét képezik, a tömegpiaci e-könyvek licencei távol vannak attól, hogy mindezt megengedjék. Az e-könyvek fennmaradása és állandósága a szolgáltatók életben maradásához, tartós érdekeihez és megfelelő magatartásához is kötődik. Annak a lehetősége, hogy egy-egy könyvet továbbra is olvasni tudjunk egy adott könyvolvasó platformon, vagy egyik platformról a másikra vigyük (tehát a régi olvasókészülék helyett újat használjunk), vagy valakinek átadjuk azt, mind attól függ, hogy a szolgáltató fennmaradjon és működtesse a licenc érvényesítéséhez szükséges infrastruktúrát.

A megfelelő viselkedés is probléma. Az Amazon képes távolról frissíteni és törölni e-könyveket, ahogy ez meg is történt, amikor tévedésből eltörölte több ügyfelénél *Orwell: 1984* című könyvének példányait. Az Amazon azóta megígérte, hogy csak mértékkel fog élni technikai lehetőségeivel, de annak lázálma, hogy valamilyen bírói döntésre

az Amazon, az Apple vagy mások tömegesen törölhetnek személyes vagy könyvtári példányokat, velünk maradt. Sajnos, ha valaminek megvan a műszaki lehetősége, akkor előbb-utóbb használni is fogják azt. Ez az, amit talán eleve sem kellett volna megteremteni, vagy másként kellett volna kialakítani, ha az e-könyvekre úgy gondolunk, mint a tudás megőrzésének és továbbításának valóban hosszú életű és megbízható eszközeire. Végző soron meg kell változtatnunk az e-könyveket. Nem maradhatnak szigorúan ellenőrzött, kísérleti javak. Ha társadalmunkban valóban életképes helyettesítői kívánnak lenni a nyomtatott könyveknek, és nemcsak kényelmes, alternatív eszközök, a fogyasztók tulajdonában kell lenniük (vagy a tulajdont utánzó, ésszerű feltételeket tartalmazó, tartós licenceket kell kapnunk), továbbá olyan digitális objektumokká kell válniuk, amelyek szabványokon alapulnak, nincsenek DRM-mel ellátva és könnyen átvihetők egyik platformról a másikra.

A közelgő válság

Az e-könyv ma elsősorban kiegészítő formátum, a tömeges piacon egy az opciók közül, kivéve azokat, az egyre növekvő számú műveket, amelyeket szerzőik közvetlenül az elektronikus terjesztési csatornákon juttatnak el az olvasókhöz. Ha a fogyasztók elfogadják az e-könyvekben rejlő fausti alkut, továbbá az árakat kardinális kérdésnek tekintik és elfogadhatónak találják őket, akkor nem lesz probléma. Attól félhetünk azonban, hogy a felhasználók nem ismerik fel az alku természetét, így azt gondolják, hogy megvásárolják e-könyveiket. Számos jómódú és gyakran olvasó fogyasztó már beszerzett és ki is dobott sok „egyszer használatos” könyvet, és ezeknek tényleg megfelel az e-könyvforma.

A könyvtáraknak, és különösen a közkönyvtáraknak alaposan el kell gondolkodniuk arról, miért vásárolnak e-könyvlicenceket, és a nyomtatott könyvekhez képest értéket kapnak-e pénzükért. Komoly közönségkapcsolati problémákkal is szembe kell nézniük, mivel két irányból vannak nyomásnak kitéve. Egyrészt növekvő számú olvasó elvárásainak kell megfelelniük, másrészt ott van az árak, az elérhetőség és a szolgáltatás minőségének piaci valósága. Felelős könyvtári vezetőknek, bármely könyvtártípusban dolgozzanak is, körültekintően kell a megőrzés kérdéseivel foglalkozniuk, még akkor is, ha arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy a megőrzés nem a könyvtár küldetése. Az igazi válság akkor fog bekövetkezni, amikor tekintélyes

mennyiségű és fontos anyag kizárólag e-könyv formájában jelenik majd meg, amikor a csak e-könyvként megjelenő művek jelentős részévé válnak kulturális és szellemi örökségünknek.

A számvetés napja valószínűleg nincsen messze. Ha addig nem tudunk ésszerű egyezségekre jutni az e-könyvekkel kapcsolatban, könyvtáraink hozzáférési és megőrzési funkciója komoly fenyegetésnek lesz kitéve, a társadalom pedig mélyen gyökerező közérdekű problémával kell, hogy szembenézzon.

Mindnyájunknak az az érdeke, hogy elkerüljük ezt a válságot.

/LYNCH, Clifford: Ebooks in 2013: Promises broken, promises kept, and Faustian bargains. = American Libraries. E-Content Supplement (June 2013). p. 12–16.

<http://www.americanlibrariesmagazine.org/article/ebooks-2013/>

(Koltay Tibor)

Adatbázis-alapú webhelyek archiválása és rekonstrukciója

A jelenlegi webhelyek jó része statikus jellegű, vagyis előre elkészített HTML fájlok alkotják őket, s ezeket esetleg Flash formátumú vagy JavaScript nyelven írt dinamikus elemek egészítik ki. Megőrzési szempontból az ilyen site-ok viszonylag egyszerűen begyűjthetők, tetszőleges mélységig, olyan robotokkal, mint például a HTTrack, vagy egyszerűen elkérhető az egész fájlrendszer a webmestertől – tehát ezeknek már kialakult archiválási technológiája van. [1] [2] Ám a W3Techs 2012-es felmérése [3] szerint a webhelyek mintegy 30%-át már valamilyen tartalomkezelő rendszer (CMS = Content Management System) szolgáltatja, melyek mögött általában egy adatbázis működik, ami a tartalom nagy részét – többnyire a szöveges elemeket és részben a formázást is – tárolja. Hogy a felhasználó számára hogyan jelenik meg az ebből a háttéradatbázisból „röptében”, dinamikusan generált tartalom, az függhet a felhasználó böngészőjétől és egyéb paramétereiktől is.

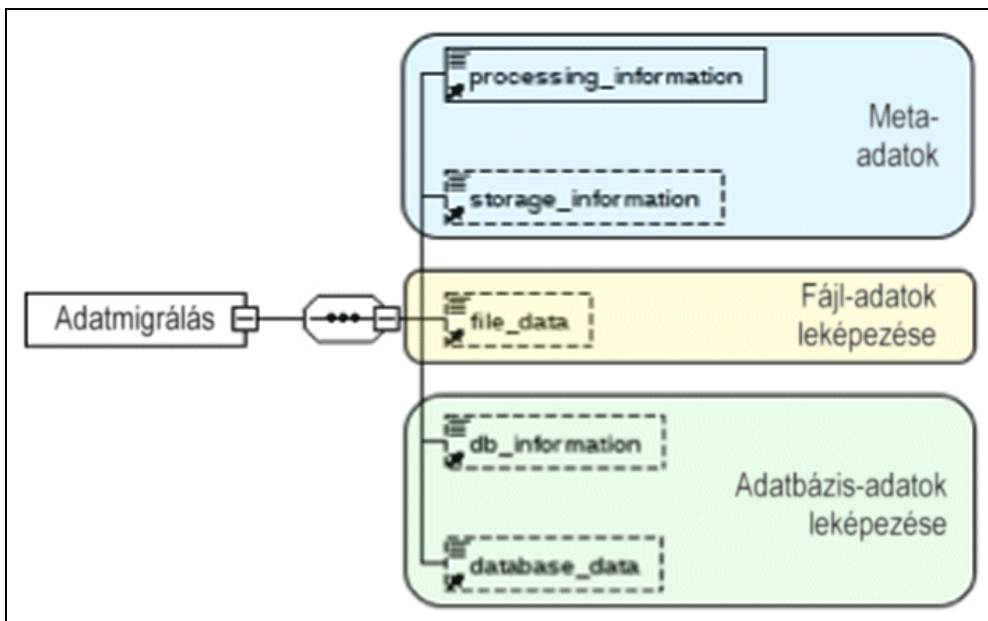
Egy ilyen CMS-alapú rendszert nem tudunk a megszokott módon jól archiválni, mert az a nézet, amit a robot begyűjt, csak egy a többféle lehetséges közül, továbbá az adatbázist sem lehet rekonstruálni a letöltött weboldalak alapján. Ilyenkor még az adatbázis és a statikus (pl. multimédia) állományok elkérése sem elegendő, mert ugyan így fájl szinten megvalósul az archiválás, de az eredeti tartalomszolgáltatás ezekből még nem állítható vissza. A különböző adatbázis-kezelő rendszerek beépített exportfunkciója is többnyire olyan bináris vagy gyártófüggő formátumba ment, amiből nem építhető vissza az adatbázis egy másfajta adatbázis-kezelőt használó archívumban. Az igazi megoldás az összes adat olyan formátumba való

konvertálása volna, amely független az eredeti szerveren a háttérben futó adatbázisrendszertől. A DeepArc nevű eszközzel [4] – egy megfelelően kialakított XML sémát használva – az adatbázisok tartalma XML fájlokra képezhető le, így biztosítható a rendszerfüggetlenség. Ennek a megoldásnak az a hátránya, hogy a séma definiálásához alaposan ismerni kell az archiválandó adatbázist. Továbbá a DeepArc-ot, vagy más hasonló leképező eszközt az eredeti szolgáltató gépen is telepíteni kell és ott hosszú ideig elérhetőnek kell maradnia. Az előbbieken vázolt bizonytalan helyzet és egy egységes és egyszerű adatbázis-archiválási formátum hiánya komoly problémát jelent a web hosszú távú megőrzésével foglalkozó intézményeknek.

A dinamikus webhelyek archiválásának jelen cikkben bemutatott modelljében minden archivált tartalmat egységes XML formátumra konvertálnak, amiből automatikusan rekonstruálható az eredeti site. Az XML fájlok helyességét és hibátlanságát egy XML séma segítségével bármikor ellenőrizni lehet az archívumban. A DeepArc-féle megoldásoktól eltérően ennél a megoldásnál az XML séma nem függ az archiválandó webhelytől, nem kell belülről ismerni az azt működtető rendszert, és nem kell az eredeti szerveren a rendszergazdának telepítenie egy célszoftvert.

Az archiválási folyamat során háromféle adat keletkezik (1. ábra):

- a webhelyet leíró metaadatok,
- az XML formátumra leképezett statikus fájlok,
- az XML formátumra leképezett adatbázisadatok.

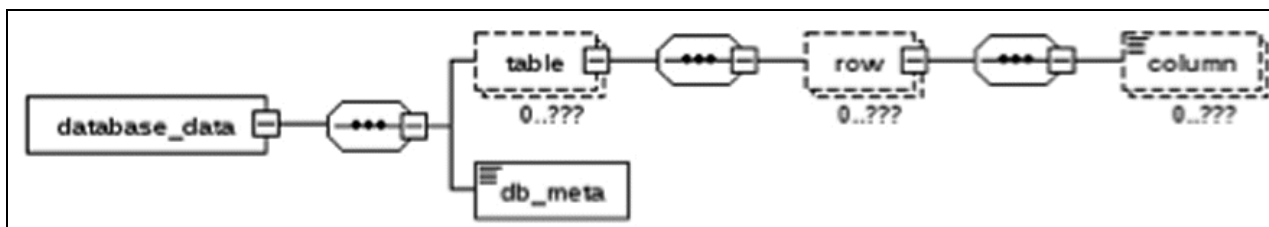
1. ábra Az archiváláshoz használt XML séma vázlatja

A metaadatok egyrészt az eredeti szerver jellemzőit (pl. az operációs rendszer típusát), másrészt az archiválásra vonatkozó információkat (pl. a letöltés időpontját) tartalmazzák.

A statikus állományok esetében azok tartalma az ábrán látható *file_data* elemen belül egy *file* nevű elembe kerül (BASE64 kódolással, mivel az XML fájlokban nem lehetnek bináris karakterek), az eredeti fájlnev és relatív elérési útvonal pedig a *file* elem attribútumaként van eltárolva.

A háttéradatbázisból származó adatok leképezése és eltárolása már némileg bonyolultabb folyamat: A dinamikus webhelyekhez jellemzően relációs adatbázisokat használnak és SQL nyelven zajlik velük a kommunikáció. Az eredeti ISO 9075 szabványt azonban sok gyártó kibővítette, így a rendszerfüggetlenség eléréséhez ezeket a bővítéseket szükség esetén mappelni kell standard SQL ele-

mekre. Az adatbázis begyűjtésekor az első lépés a táblák és a köztük levő relációk kielemezése. (A körkörös hivatkozások például gondot okozhatnak és ezért ezekkel külön foglalkozni kell.) Az eredeti adatbázis típusa, gyártója és verziószáma a *db_information* nevű elemben tárolódik, míg maga az adatok az XML fájl *database_data* szekciójába kerülnek, különböző elemekre bontva (2. ábra). A *db_meta* elem az archivált adatbázis jellemzőit tartalmazza (pl. méret, táblák és táblasorok száma). A táblákban levő adatok *table* elemekbe kerülnek, melyek mindegyike akárhány *row* elemet tartalmazhat, ezek pedig *column* elemekből állnak. Az eredeti adatbázistáblák egy-egy cellájában található adatok tehát ilyen *column* elemekként lesznek eltárolva az archiv XML fájlban, és mivel egyes adatbázisokban akár képek vagy egyéb bináris adatok is tárolhatók, ezért a begyűjtési folyamat során ezek is átesnek egy BASE64 konverzió.

2. ábra Az adatbázisadatok tárolási szerkezete az XML fájlban

Az eredeti tartalom visszanyerése az archív XML fájl feldolgozásával történhet; erre a célra az ingyenes XML értelmezők (*parser*-ek) is használhatók. A *parser* soronként végigolvassa az XML állományt és különféle műveleteket végez el az egyes elemek tartalmával azok attribútumainak függvényében. Az archivált statikus fájlok esetében például nevük és relatív útvonaluk kiolvasása után dekódolja és létrehozza őket az adott néven és helyen. Az adatbázistartalmak esetében pedig a táblák visszaállítását végzi el soronként haladva. A *table* elemen belül az *Element-Start* címke jelzi, hogy egy új táblát kell létrehozni a megfelelő oszlopokkal és relációkkal.

A fenti modellt megvalósító hardver- és szoftverfüggetlen archiválási technológia többféle programozási nyelven is elkészíthető. Az első prototípus Java nyelven íródott, mivel ez sokféle platformon elérhető és jó az XML feldolgozási képessége. Az eredmény egy kisméretű applet, melyet ki lehet még egészíteni driverekkel a különféle adatbázisokhoz. Az alkalmazás használatához szükség van a JVM (Java Virtual Machine) jelenlétére az eredeti szolgáltató gépen, de a későbbi verziókban még ez az előfeltétel is kiküszöbölhető lesz. Az archiválandó site jellemzői egy egyszerű konfigurációs fájlban adhatók meg. (Grafikus felület még nem készült ehhez a konfigurálási fázishoz.) Ezzel a technológiával automatizált, ütemezett mentések készíthetők adott webhelyekről.

A szoftver, bár még csak prototípus, lényegében egy teljes értékű, működőképes archiváló eszköz, melyet már különböző platformokon (Windows, Linux, Openembedded OS) és különféle feladatokkal teszteltek sikeresen. A tesztek közt volt eltérő adatbázis-kezelők közötti migráció: például MySQL-ből PostgreSQL-be, SYBASE ASE-ből PostgreSQL-be, illetve MySQL-be (és visszafelé is), továbbá adott gyártó különböző rendszerei közötti adatcsere is. A tesztelés még olyan adatbázis-kezelőkre is kiterjedt, amelyeket nemigen használnak webszolgáltatáshoz (MS Access és SQLite). Az archivált site-ok egy része statikus, másik része CMS-alapú volt, illetve akadtak köztük Java Servlet Container (Apache Tomcat) által szolgáltatott webhelyek is. A begyűjtött adatok mennyisége a néhány Mbyte-tól a több Gigabyte-ig terjedt – utóbbi egy csaknem 200 táblából álló SYBASE ASE adatbázis volt, amelynek a legnagyobb táblája kb. 1 millió sorból állt.

Egy CMS-alapú, kb. 2800 statikus fájlból (összesen nagyjából 60 Mbyte) és egy 100 táblás, 15 000

soros adatbázisból álló webhely archiválása, majd helyreállítása nagyjából 40 másodpercet vett igénybe (az idő persze nagyban függ a hardver teljesítményétől). Egy lényegesen nagyobb méretű teszt is sikeresen futott le: ennek során egy több Gbyte-nyi statikus fájlrendszert és egy 15 millió soros, kb. 15 Gbyte-os adatbázist dolgoztak így fel – tehát várhatóan ez az archiválási technológia a legtöbb webhely esetében használható lesz. Korlátot csak az archív XML dokumentum mérete jelent, de mivel a legtöbb korszerű fájlrendszerben (pl. EXT4, NTFS, XFS) több terabyte vagy exabyte a lehetséges legnagyobb fájl méret, így ez sem valódi korlátozás.

A szokásos archiválási formátumok (mint például a ZIP) többnyire bináris fájlok, amelyeknél akár egyetlen meghibásodott bit használhatatlanná teheti az egész állományt. Ennél az XML-alapú archívumnál viszont a sérülés csak az adott elemet teszi tönkre, vagyis a visszaállításakor legfeljebb egyetlen fájl vagy az adatbázis egy sorának egyetlen oszlopa lesz hibás.

Mivel a BASE64 kódolásnak köszönhetően az XML állomány csak nyomtatható karaktereket tartalmaz, egy adott site különböző idejű mentéseinek gazdaságos tárolásához a Git vagy más hasonló verziókezelő rendszer (VCS = Version Control System) használható. A VCS csak az archív dokumentum egyes verziói közötti eltéréseket tárolja, és képes visszaállítani a dokumentum állapotát bármelyik elmentett időpontban, amiből azután rekonstruálható az eredeti webhely adott idejű pillanatképe, és megjeleníthető a felhasználó számára is, például egy virtuális szerveren futó Archive Content Viewer alkalmazással.

A „kézzel” indított, illetve az automatikus, időzített archiválási, valamint az archív állományból való rekonstruálási folyamatokhoz ellenőrzőlisták állnak rendelkezésre, amelyek megkönnyítik a szükséges beállítási lépések helyes elvégzését. További hasonló listák, konfigurálási segédeszközök, mintapéldák és a szoftverdokumentáció készítése folyamatban van. (Ezek közvetlenül a szerzőtől megkaphatók.) A további tervek közt szerepel egy grafikus kezelőfelület a kevésbé gyakorlott szakembereknek, amellyel parancsok begépelése nélkül is elindítható az archiválási vagy a visszaállítási folyamat; valamint egy olyan eszközkészlet, amely megkönnyítené az archiválási lánc felállítását és karbantartását (beleértve a VCS integrálását is); továbbá egy Archive Content Viewer, ami szintén egy hasznos továbbfejlesztés volna.

Hivatkozások

- [1] BROWN, A.: Archiving websites: A practical guide for information management professionals. Facet Publishing, London, 2006, ISBN: 978-1856045537.
- [2] PINSENT, E. et al.: The preservation of web resources handbook. ULCC, London, 2008. <http://jiscpowr.jiscinvolve.org/wp/files/2008/11/powrhandbookv1.pdf>
- [3] Q-Success: Usage of content management systems for websites, 2012.

http://w3techs.com/technologies/overview/content_management/all

[4] <http://deeparc.sourceforge.net>

/RUMINA EK, Michael: Archiving and recovering database-driven websites. = D-Lib Magazine, 19. köt. 1–2. sz. 2013.
<http://www.dlib.org/dlib/january13/rumianek/01rumianek/html>

(Drótos László)

Hívjon minket videotelefonon! Virtuális tájékoztatási szolgáltatások a Müncheneri Műszaki Egyetem Könyvtárában

Tíz fiókkönyvtár különböző telephelyeken, melyek némelyike 8-24 óráig tart nyitva, 32 000 hallgató és 9 000 munkatárs, akik egyre inkább csak otthonról használják a könyvtár elektronikus információs szolgáltatásait – ezekkel a kihívásokkal nézett szembe a könyvtári tájékoztatás a *Müncheneri Műszaki Egyetem Könyvtárában (Universitätsbibliothek der Technischen Universität München)* három évvel ezelőtt, az információs szolgáltatásokra szakosodott részleg alapításakor.

Előtte az általános gyakorlatnak megfelelően a központi könyvtárban információs pult működött, illetve telefonon és e-mailben is fogadtak kérdéseket. A tájékoztatás megújításával kapcsolatban sok igény merült fel: minden fiókkönyvtárban hasonló szolgáltatásokat nyújtani, a könyvtárhasználók szokásainak megfelelő kommunikációs csatornákat előnyben részesíteni (ami, mivel ebben az esetben főképp egyetemi hallgatókról van szó, az internetet jelenti) és a tájékoztatásban dolgozók mindennapi időbeosztását optimalizálni.

Hosszas kísérletezés radikális lépéseket eredményezett: a központi könyvtárban megszüntették az információs pultot, és 2012 októbere óta a tájékoztatás kizárólag virtuálisan vehető igénybe.

Ehhez öt kommunikációs csatorna áll rendelkezésre: internettelefon, chat, videotelefon, SMS és e-mail.

A *library3lp* szoftveren alapuló chat 2010 augusztusa óta a könyvtár honlapjáról és a katalógusból is elérhető szolgáltatás, mely különösen a hallgatók körében igen kedvelt. Munkanapokon 8-20 óra

között vehető igénybe, akár saját azonnali üzenetküldő alkalmazáson keresztül is.

Az internettelefon két éve váltotta fel az addig használt helyi telefonhálózatot. Így egyszerre több könyvtáros is fogadhat hívást, és több üzenetregizistót lehet használni.

Az SMS üzenetek megválaszolása munkaidőben azonnal megtörténik. Az ezen az úton érkező kérdések száma egyelőre alacsony.

Az e-mailés tájékoztatás *OTRS* helpdeszkszoftver segítségével történik, ami lehetővé teszi a beérkező levelek tematikus szétválogatását és segíti a levelek csoportos feldolgozását. A rendszer először egy automatikus válaszüzenetet küld, melyben a kérdezőnek megígérik, hogy a feltett kérdést egy munkanapon belül megválaszolják. Ez munkaidőben pár órán belül meg is történik – a könyvtárost ebben előre megírt német és angol nyelvű szövegblokkok segítik.

A videotelefon új szolgáltatása a müncheni egyetemi könyvtári hálózatnak. Az olvasótermekben felállított, telefonfülkére emlékeztető hangszigetelt információs oszlopok belsejében vehető igénybe. Az itt elhelyezett képernyőkön a könyvtáros távolról akár egy teljes keresési stratégiát is be tud mutatni a kérdezőnek. Fontolgtják hasonló oszlopok felállítását a könyvtárakon kívül az egyetem területén.

Az újonnan alakult, 24 tagot számláló információs csoport valósítja meg ezeket a feladatokat. Munkájukat hallgatók segítik, ami a chat és a telefon esetében lehetővé tette a szolgáltatási idő kitolását

16-ról 20 órára. A csapat minden nap ad hoc módon osztja fel a teendőket egy megosztott naptár segítségével. A csapat tagjai között is online folyik a kommunikáció.

A minőségbiztosítás fontos szerepet kap az információs szakemberek életében: a munkatársak számára a szakmai kompetencián túl elengedhetetlen, hogy hozzáértően tudják használni az eszközöket, melyekkel a tájékoztatás folyik. Ezek támogatására továbbképzéseken lehet részt venni házon belül. Hathetente videokonferencián vesznek részt a csoporttagok. Ezen kívül minden héten egy fiktív kérdésre közösen dolgozzák ki a választ.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az új tájékoztató formák jelentősen javították a könyvtár szolgáltatásait, az érintett munkatársak számára pedig hatékonyabb munkavégzést tettek lehetővé.

/LEISS, Caroline: Videotelefonieren Sie mit uns! Virtuelle Auskunftsdienste an der Universitätsbibliothek der Technischen Universität München. = Bibliotheksforum Bayern, 7. köt. 2. sz. 2013. p. 103–107./

(Némethné Szivi Zsófia)

Jelentkezési felhívás segédkönyvtáros tanfolyamra

A BME OMIKK 2014. január 9-én keresztféléves képzési formában segédkönyvtáros tanfolyamot indít.

Jelentkezési határidő: 2013. november 30.

A tanfolyam helye:
BME OMIKK 1111 Budapest, Budafoki út 4-6. K épület I. emelet 52.
<http://old.bme.hu/terkep.aspx>

A tanfolyam OKJ száma: 52 322 01

Intézményi akkreditációs lajstromszám: ALF-029

Felnőttképzési nyilvántartási szám: 01-0509-04

A képzés időtartama két félév.
A képzés összóraszáma: 450 óra (350 óra tantermi elmélet és gyakorlat + 100 óra szakmai terepgyakorlat).

Részvételi díj a két félévre

150 000 Ft + a 2014-es vizsga időpontjában aktuális központi díjszabás szerinti vizsgadíj (kb. 65 000 Ft)

Felvételi vizsga nincs, a beiratkozás feltétele az érettségi bizonyítvány bemutatása.
A tanfolyam jegyzeteit, segédkönyveit kölcsönzés formájában biztosítja a szervező intézmény.

A tanfolyam modulszerkezetű.

Moduljai:

- A könyvtári rendszer működése.
- Könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás.
- Könyvtári olvasószolgálat és tájékoztatás.

A foglalkozásokat hetente egy alkalommal, csütörtökönként tartjuk, illetve minden hónap utolsó hetében kétnapos elfoglaltságot jelent a tanfolyam (szerda és csütörtök).

A tanórak mindkét napon 8 és 17 óra között zajlanak 60 perces ebédszünettel.

Jelentkezni az **alábbi címre** eljuttatott (kitöltött, lehetőség szerint kinyomtatott) jelentkezési űrlappal lehet:

BME OMIKK
Segédkönyvtáros képzés
1111 Budapest
Budafoki út 4-6.

A jelentkezési űrlap és a felnőttképzési szerződés itt érhető el:

<http://www.omikk.bme.hu/main.php?folderID=1320&articleID=2490&ctag=articlelist&iid=1>

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

További felvilágosítással az alábbi elérhetőségen szolgálunk:

Lengyel Gyöngyi
tanfolyamvezető
Telefon: +36 1 463-3534
E-mail: gylengyel@omikk.bme.hu

Kitüntetések 2013. augusztus 20. alkalmából

Az emberi erőforrások miniszterének megbízásából *Doncsev András* parlamenti államtitkár szakmai kitüntetésekkel adta át nemzeti ünnepünk előestéjén a *Szépművészeti Múzeumban* tartott díjátadón, amelyen részt vettek az adott szakterület államtitkárai, helyettes államtitkárai is.

A könyvtári szakterületen hosszabb időn át végzett kiemelkedő teljesítményének elismeréseként *Szinnyei József*-díjat kaptak:

Fehér Miklós István, a Könyvtári Intézet könyvtárosa,

Fonyó Istvánné, a Budapesti Műszaki- és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár ny. főigazgatója,

Dr. Kokas Károly, a Szegedi Tudományegyetem, Klebelsberg Kuno Könyvtár főigazgató-helyettese,

Takács Ferenc, az Apáczai Nevelési és Általános Művelődési Központ Könyvtárának igazgatója.

A felsőoktatás területén végzett kiemelkedő munkájáért *Trefort Ágoston*-díjat kapott:

Varga Ferencné, a Szegedi Tudományegyetem Természettudományi Kar Matematikai Tanszékcsoport szakkönyvtár vezetője.

Forrás: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma>

Szellemivagyon-értékelés a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában

Kiadvány

Napjainkban a vállalati és a jogi környezet együtt olyan szintre fejlődött, ahol a szellemi vagyon már alapvetően meghatározza a vállalatok, iparágak, illetve egész nemzetgazdaságok erősségeit és növekedési lehetőségeit.

Vállalati szinten a szellemi vagyon birtoklása és hasznosítása meghatározó lehetőségeket jelent a gazdasági haszonszerzésben. A gazdasági előnyök maximalizálása érdekében a menedzsmenti folyamatoknak magukban kell foglalniuk a szellemivagyon-elemek tudatos és megfelelő azonosítását, elemzését és értékelését.

A szellemivagyon-értékelés az a folyamat, amelynek során bizonyos körülmények figyelembevételével megbízhatóan meghatározzuk egy szellemivagyon-elem értékét. Az értékelés sokféle okból és szempontból történhet, a szakemberek egyre növekvő csoportjának munkájában nyújt segítséget. Egy értékeredmény fontos például annak meghatározásához, hogy tegyünk-e szabadalmi bejelentést, használjuk-e a szellemi vagyont egy hitel fedezetéül, illetve milyen feltételekkel adjunk licenche egyes szellemivagyon-elemeket üzleti partnereinknek. Így nemcsak a szellemi vagyon jogosultjai, például az innovatív vállalkozások és kutatóintézetek, de a licensiavevők, a pénzügyi elemzők és a kockázati tőke-befektetők számára is fontosak a szellemivagyon-értékelés eredményei.

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által frissen kiadott kötet célja a szellemi vagyon értékelésének és elemzésének bemutatása a hivatal által használt több szellemivagyon-értékelési módszer segítségével. Elsősorban olyan olvasóknak készült, akik megfelelő alapismeretekkel rendelkeznek a szellemi tulajdon-védelem, a technológiatranszfer és az értékeléssel összefüggő alapfogalmak terén.

A kiadvány a szellemi vagyon értékelésének jelentőségéről nyújt általános háttérismereteket, valamint azokat az alapvető szempontokat taglalja, amelyeket figyelembe kell venni az adott körülményeknek leginkább megfelelő szellemivagyon-értékelési módszer kialakítása során.

Bemutatásra kerül a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala által használt „értékvezérlők elemzése”, valamint a „cash flow alapú nettó jelenérték-számítás” módszere. Az 5. fejezet egy esettanulmányt tartalmaz, amelyben egy mikroszkópos mérőrendszeren alapuló technológia értékelését ismerhetjük meg.

Tartalom:

- A szellemivagyon-értékelés gyakorlati áttekintése
- A megfelelő szellemivagyon-értékelési módszer kiválasztása és az értékelési modell felépítése
- Az SZTNH-nál alkalmazott „értékvezérlők elemzése” módszer
- Az SZTNH-nál alkalmazott „cash flow alapú nettó jelenérték-számítás” módszere
- Szellemivagyon-értékelési esettanulmány: Mikroszkópos mérőrendszer, valamint eljárás annak alkalmazására
- Szellemivagyon-értékelési kérdések és tapasztalatok

Magyar nyelvű PDF letölthető itt (1.247MB)

További információ:

Hipavilon Magyar Szellemi Tulajdon Ügynökség Nonprofit Kft.

E-mail: info@hipavilon.hu